

קונטרס מנהגי ק"ק "בית יעקב" בחברון

מיסודו של הגאון הגדול המקובל האלהי חק"ל
כמוהר"ר אליהו סלימאן מני זצוק"ל
רבה של עיה"ק חברון ת"ו
כפי שנרפסו בספרו "שיח יצחק" (עמודים קס"ב — קס"ח)

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"ח

בתוספת

מקורות והערות נימוקים והכרעות
מילי מילי קטנ'י
מידי היתה זאת בחמלת ה' עלי וברוב חסדיו
אנא זעירא דמן חברי'א
הצעיר יעקב משה הלל יצ"ו

יוצא לאור
ע"י מכון להוצאת ספרים וכתבי-יד
"אהבת-שלום"
בעיה"ק ירושלם תוכב"א
שנת תשנ"א לפ"ק

בס"ד

ספר זה נסרק ונעבד ע"י
"יודאיקה אימג' אוצרות התורה בע"מ".
ניתנת רשות ל"היברא בוקס" שע"י חיים רוזנברג"
להכניסו לאתר ולהפיצו לצורך שימוש אישי בלבד.

וזאת למודעי

אין רשות לאף אחד להדפיסו או להעתיקו
בכל אופן שהוא או בכל אמצעי שהוא
בין בחינם בין בשכר בין ליחיד בין לרבים

ניתן להשיג עותק מספר זה ועוד ספרים
אוצרות התורה
וכן התוכנה המשולבת
(בשילוב אוצר הפוסקים)
אצל:

בית ספריית מורגנשטרן
רחוב רבא 14 ת.ד. 3620 אשדוד
טלפון 08-866-0821 פקס 08-866-5059

OTZROT HATORAH
THE MORGENSTERN LIBRARY
14 RAVAH STREET
P.O.B.3620 ASDOD, ISRAEL
Email- kidosheypolin@bezeqint.net

This sefer has been provided by
Judaica Image OTZROT HATORAH for individual use only.
All rights reserved by Judaica Image OTZROT HATORAH.
Permission is only granted to Hebrew Books Org.
No Permission is granted (in any form to distribute these books)
to anyone else even if they don't sell them.

©

כל הזכויות שמורות למחבר

מכון להוצאת ספרים וכתבי-יד

"אהבת שלום"

ירושלם ת"ו

ת.ד. 5515 טלפונים: 370212—02-370970

קונטרס
מנהגי ק"ק "בית יעקב" בחברון
לרבינו אליהו מני זלה"ה

קכז

התוכן

7	הקדמה
11	תולדות רבינו המחבר זלה"ה
15	רשימת ספרי רבינו זלה"ה
17	מפתח המנהגים
נב	קונטרס מנהגי ק"ק "בית יעקב" בחברון
נג	מפתח נושאים שנידונו בהערות

קונטרס זה יוצא לאור

לעילוי נשמת
הילדה שנקטפה בדמי ימיה

חיה שושנה רבקה

בת שרה ליבא

ת.נ.צ.ב.ה.

הקדמה

ידוע הדבר ומפורסם הענין כי רבינו הגאון החסיד המקובל האלהי כמוהר"ר אליהו סלימאן מני זלה"ה, רבה של חברון לפני כמאה שנה, יסד והקים שם בית כנסת בשם "בית יעקב", אשר בה הנהיג סדר התפלה ועשיית המצוות לפי מנהגי רבינו האר"י זצ"ל, ולאור שיטתו הבהירה של רבינו הרש"ש ז"ל, וכפי מנהגי ק"ק חסידים "בית-אל" שבעיה"ק ירושלם ת"ו, אשר רבינו זלה"ה היה אחד מחכמיה בשנים הראשונות לעלייתו לארץ ישראל. אך כשקבע והנהיג סדרי התפלה בבית הכנסת שלו, אשר הוא עמד שם בראש, והיה השליח ציבור הקבוע, שינה וחדש הרבה דברים כפי שהבין ברוחב בינתו שהם יותר נכונים לדעת האר"י ז"ל והרש"ש ז"ל.

והנה מנהגים אלו העלם על הכתב רבינו ז"ל בעצמו, ושוב נקבעו בעט ברזל ועופרת על ידי בנו וממלא מקומו כרבה של חברון, הוא הרה"ג כמוהר"ר סלימאן מנחם מני ז"ל, שהעלם על מזבח הדפוס בסוף ספר "שיח יצחק" (דפים קס"ב-קס"ח) שחיברו אביו הגאון בצעירותו, ונדפס על ידי בנו הנ"ל לאחר פטירתו, (וכנודע שהגר"א מני ז"ל לא חפץ בחיים חיותו להדפיס מחידושי תורתו, לטעמים הכמוסים עמו).

ובראותי שרשימת מנהגים אלה מהווה קונטרס שראוי לקבוע עליו ברכה בפני עצמו, ושהוא דבר יקר ונחוץ עד למאד, בבחינת מעט המחזיק את המרובה, בכמות ובאיכות, אשר כולו מיוסד על דברי הפוסקים, ועל עומק הבנת דברי המקובלים, ובתכלית הדיוק, והקיצור, (וכדרכו בקודש נהדר של רבינו ז"ל בכל ספריו), שהוא הנותן, שכדי להבין ולירד לעומק כוונתו של רבינו ז"ל בנימוקיו אלו נחוץ זעיר שם זעיר שם להעיר ולגלות בפני הקורא מקורותיו, שעליהם יסד ושכלל בנינו המפואר. ובפרט היות

שהקונטרס כולו אומר כבוד בדברים העומדים ברומו של עולם ענייני וסדרי התפלה והמצוות המתלוות אל סדרי התפלה, שהמה כולם דברים השווים לכל נפש, ונחוצים עד למאד לגדול ולקטן שם הוא, לכן אמרתי שטוב הדבר להעיר גם באיזה פרטים שגדולי הדורות האחרונים זיע"א לא עלתה הסכמתם כשיטת רבינו ז"ל, ובאיזהו מקומן גם מה שעלתה מצודתי מהנלע"ד, ובזה יהיה הקונטרס לתועלת מרובה לכל המעיינים, שיוכלו ללמוד מתוכו את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון.

גם יש להעיר אוזן הקורא על היחוד שבמנהגים אלה, שיש בהם פירוט מלא ומדוקדק של כל סדרי ונוסחי וענייני התפלה, בחול ושבת וימים טובים, דבר דבור על אופניו, (וזאת באופן מפורט יותר ממנהגי בית-אל אשר רשימת מקצת מנהגיהם נדפסו בספר "דברי שלום" להרא"ש שרעבי זלה"ה (ירושלים תר"ח ותרמ"ג). ועובדא ראוייה לציון במיוחד, שבניגוד לרשימת מנהגי "בית-אל" שיש בהם הרבה פרטים שהם נחלת יחידי סגולה לבד, עובדי ה' בכוונה, דהיינו מנהגי וסדרי הכוונות, מתי ואיך מכוונים וכדומה, הרי רבינו ז"ל רשם וסידר בעיקר רק הנוגע והשוה לכל נפש מנוסחי התפלה וסדר הנהגת המצוות, וכדרכו בקודש נהדר להעלים ולהסתיר כל ענייני עבודתו הפרטית, השגותיו ומדרגותיו, הגם שבלי ספק גם הוא כיוון כל ארחותיו במסילה העולה בית-אל, על פי כוונות האר"י ובסידור הרש"ש ז"ל, וכנודע ומפורסם שזכה לחבר חיבורים נפלאים לבאר כוונתם. ועל הרוב הערנו על השינויים והחילוקים שבין מנהגי רבינו ז"ל ומנהגי חו"ר בית-אל, לפי הסעיפים שבראש ספר דברי שלום הנ"ל.

גם לתועלת המעיינים הוספנו חלוקת הפרקים והסעיפים לאותיות, ורשמנו כותרות לכל הנושאים הראשיים, ואיזה תיקונים קלים שהוכרחנו להגיה בדברי רבינו ז"ל הושמו בין סוגריים מרובעים וכנהוג.

ומכאן מודעה שההערות נכתבו בקיצור ובנחיצות רבה, והיה מקום עוד להתיישב ולעיין ולחפש בספרים, ולשאת

ולתת כדרכה של תורה, אלא שלא היתה כעת שעת הכושר,
ומן הזהירות שלא להזהר מדי, ועוד חזון למועד.
ואסיים בתקוה ובתפלה שזכות רבינו המחבר זלה"ה
תגן בעדנו ובעד זרענו וזרע זרענו שנלך תמיד בדרך ה',
ונהיה מוצלחים ומבורכים בכל אשר נפנה ונעשה ברו"ח
ובגשים, אכי"ר. ובזכות הפצת התורה נזכה בקרוב לגאולה
השלמה במהרה דידן אכי"ר.

דברי הכותב והחותם לכבוד התורה ולומדיה בקדושה
הצעיר **יעקב משה הלל** יצ"ו

תולדות

רבינו אליהו סלימאן מני זלה"ה*

רבי אליהו מני נולד בבג'דאד לאביו ר' סלימאן בתמוז תקע"ח. מטל ילדותו הוא למד בישיבת "בית זלכה", בית היוצר לחינוכם של רוב חכמי בבל, והיה לאחד מתלמידיו המובהקים של הגאון רבי עבדאללה סומך (בעל זבחי-צדק). הוא נשא לאשה את מרת סמרה, אחות רבו רבי עבדאללה סומך, שהיתה משכילה וידענית בתנ"ך והלכה.

עניו וצנוע גדול היה רבי אליהו ז"ל, ותמיד ברח מן הכבוד. הוא לא התהדר במלבושו ולא עטה מצנפת בראשו כמנהג החכמים הגדולים, וקיים והצנע לכת עם אלהיך. התנהג משך כל ימי חייו בחסידות מופלגת. הסתפק במועט, והשתדל מאוד שלא לקבל טובות-הנאה מבשר ודם.

שקדן עצום היה רבינו ז"ל ורכש לעצמו ידיעות מקיפות ומעמיקות בכל חלקי התורה, והפליג על כל בני דורו ואנשי שער מקומו. גם נכנס לפרד"ס וטייל בה לארכה ולרחבה עם חבריו לתורה ולתעודה הגאון כמוהר"ר אליהו חיים זלה"ה, אביו של רבינו ה"בן איש חי", והגאון כמוהר"ר נסים עני זלה"ה. מאוחר יותר גם הכניס לתורת הסוד את בנו וממלא מקומו של עמיתו בתורה הנ"ל, הוא הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל, שתמיד החשיב את הגר"א מני ז"ל כרבו המובהק בתורת הסוד.

בחודש אייר תרט"ז עלה לירושלים בלויית אשתו ושלושת בניו. חכמי ירושלים קיבלו את פניו בכבוד מיוחד. והיה מחכמי מדרש המקובלים "בית-אל". רבי רפאל ידידיה אבואלעאפייא (הידוע בכינויו "היר"א") ראש ישיבת "בית-אל", קרא עליו:

* תולדות רבינו ז"ל בארוכה, שנכתבו ע"י בנו ממלא מקומו הגאון רבי סלימאן מנחם מני ז"ל, נדפסו בראש ספרו "שיח יצחק". ומחדש עם תוספות רבות בראש ספרו "תנא דבי אליהו".

"ארי עלה מבבל". אף ר' אליהו, העריץ מאוד את הרב אבואלעאפייא, ובספריו "מעיל אליהו" ו"מזכיר שלום" הוא מזכירו פעמים רבות ומעתיק מפיו הרבה שמועות וחידושים ומפלפל בהם בחביבות.

עמיתו ר' אליהו חיים ובניו אחריו, ובראשם רבינו יוסף חיים ז"ל, תמכו בו וסייעו בידו לקיים מצות ישוב ארץ ישראל. גם הקשר התורני לא פסק ביניהם לעולם, וכידוע שהגאון ר' יוסף חיים רגיל היה להתכתב עמו בעניני הלכה וקבלה, והיה מברר על ידו מנהגי ירושלים ומנהגי בגדאד. כך נקבעו על פיו מנהגי בגדאד, ומנהגי ערי הקודש, ומנהגי בית-אל, וכמוזכר בספר "בן איש חי" בהרבה מקומות.

מזג האויר של ירושלים לא התאים לבריאותו של רבינו, ובעצת הרופאים עבר לחברון בשנת תרי"ח, בה נשאר עד יום פטירתו. בחברון מצא ישוב יהודי קטן של מאתיים וחמשים נפש, שקיומם תלוי בכספי ה"חלוקה", מתרומות יהודי חוץ-לארץ, והכספים חולקו מדי חודש לראשי המשפחות (עיי' בספר מעשה אליהו בכמה מקומות). רבי אליהו קבל על עצמו להשתדל ולפעול לשיפור המצב. מעשהו הראשון היה ייסוד ישיבה, אשר כינס בתוכה אברכים מוכשרים, ולימד אותם גמרא והלכה. מירושלים הביא תלמיד-חכם גדול, ללמד את הצעירים, ומבגדאד השיג תמיכה כספית לאברכים באמצעות הגאון רבי יוסף חיים. כן הקים ספריה תורנית ע"י תרומה כספית שקיבל מבן גיסו ר' יחזקאל בן יהושע גבאי, ובנה בית-כנסת גדול ומרווח בשנת תרכ"ג.

בחודש אייר תרכ"ד נפטר רבה של חברון, ר' משה פריה, שהעריץ את ר' אליהו, ואף השיא את בתו לר' סלימאן בנו של ר' אליהו מני. באותם ימים פרצה מגיפת החולירע בחברון, שהפילה חללים רבים, ואז נתגלה ר' אליהו כמלאך מושיע, ולא חשש מלצאת ולבוא, ולהגיש עזרה לחולים. הרבו ראשי הקהל בהפצרות שיאות לקבל לידיהם את משרת הרב הראשי, ובשנת תרכ"ה ניאות להם, בתנאי שיכהן במשרה זו שלא על מנת לקבל פרס. אופיינית היא החותמת שלו, אשר בה כתב: "משרת עיר הקודש חברון לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה". בשנת תרל"ט כשגדלה משפחתו, נאלץ לקבל משכורת קטנה.

בתקופה קדומה נהגו רבני חברון לשלוח בעצמם שדרי"ם לארצות הגולה, אך כשהישוב היהודי פחת, הנהיגו לקבל מהכנסות כולל ירושלים. ר' אליהו רצה לשחרר את העיר מעולו של כולל ירושלים, ואירגן מסע שדרי"ם מחודש לבגדאד, להודו, ולארצות אחרות. כך הצליח להעשיר את קופת כולל חברון. ביתו של הרב שימש אכסניא לעולי רגל, ובמשך הזמן קנה בית מיוחד שהכשיר אותו כ"הכנסת אורחים", וכל האורחים התאכסנו ואכלו בו במשך שלושה ימים חינם אין כסף. בית זה שנקרא "אשל אברהם", הגביר את זרם עולי הרגל לחברון, לטובת ישוב העיר ושגשוגה.

במשך כל ימי חייו, מתגלה לפנינו רבי אליהו מני כאיש גומל חסדים, ומזכה את הרבים ברוחניות ובגשמיות. בשנת תרל"ב היה רעב בחברון, והוא נסע מצרימה, והצליח להביא משם אלף שקי אורז ומצרכי מזון נוספים, וחילק אותם לעניי העיר. ביום י"ד שבט תרל"ג נסע לבומביי — על אף חולשתו — כדי לגייס כספים לעניים. הוא חשב להמשיך במסעותיו, אך סיר עבדאללה בן דוד ששון, בהעריצו את ר' אליהו ובראותו את חולשתו, תרם לו סך גדול יותר מכל התרומות שחשב להשיג בארצות נדודיו, ושילח אותו לארצו. בחודש חשון תרל"ח שוב נסע למצרים, כדי להביא לחם ומזון לעניי העיר.

בסוף שנת תרכ"ט, ביקש הרב לקנות את המצודה שעל יד מערת המכפלה, ולהקים על חרבותיה בית-כנסת, אך לא יצא הדבר לפועל. ליד ביתו הקים בית כנסת מפואר בשם "**בית-יעקב**", ובו התפלל על פי כוונות האר"י בדומה לישיבת "בית-אל" בירושלים, אשר קונטרס זה הוא רשימת המנהגים שקבע וסידר רבינו ז"ל להתנהג על פיהם בבית תפלה זה.

גם העמיד וקיים בתי מדרש לתורה, ישיבת "מדרש-אליהו", וישיבת "מעשה-נסים", אשר בהם שקדו תלמידי חכמים מופלגים בתורת הנסתר והנגלה, כשבראשם מלכם רבינו ז"ל, המרביץ תורה לעדרים. על אף זקנותו וחולשתו, יצא שוב למסעותיו כדי להתרים את העשירים למען עניי עירו. הוא הגיע עד לוהראן שבאלג'יר, לפריז, ללונדון, למנצ'סטר ולמצרים.

פעולותיו הרבות והנשגבות למען קהילתו, לעומת פשטותו וצניעותו, עשו אותו לאהוב ונערץ בפי העם. גם גויי הארץ

התייחסו אליו בחרדת כבוד, ומדי פעם אף באו לפניו לדין. הם אף הרשו לו להכנס למערת המכפלה, למקום שהם אסרו לאינו מוסלמי להכנס, אך הוא סירב.

חיבורים רבים חיבר רבינו בכל חלקי התורה, והנדפס הוא מעט מזעיר ממה שאבד בתלאות הזמן, חבל על דאבדין ודלא משתכחין.

רבי אליהו מני נפטר בחברון, ביום חמישי ח' בתמוז תרנ"ט (בחודש אשר בו גם נולד). רבינו זצ"ל רמז על החודש אשר בו ייפטר. ביום כ"ג סיון תרנ"ט, קרא לבנו הרה"ג ר' סלימאן מנחם, ואמר לו: "אנכי נולדתי בתמוז, וְכָרִיתִי לִי קֶבֶר בַּתְּמוּז".

תהא נשמתו צרורה בצרור החיים

רשימת ספרי רבינו זלה"ה*

- א. **ברכת-אליהו**. חידושים וביאורים על שער הכוונות וסידור הרש"ש. ירושלם תשכ"א.
- ב. **זכרונות-אליהו**. ב' חלקים. מערכות בהלכה וחידושי דינים על ארבעת חלקי השלחן ערוך. ירושלם תרצ"ו ותרצ"ח.
- ג. **כסא-אליהו**. הקדמות למתחילים בחכמת הקבלה, ומוסר, ועצות על אופן קיום המצוות הנדירות. ירושלם תרכ"ה. מהדורה ב' ירושלם תשכ"ג. (ספר זה נדפס בעילום שם המחבר. והוא מיוחס לרבינו).
- ד. **מזכיר-שלום**. ב' חלקים. חלק א' מערכות בקבלה. חלק ב' פירוש על עץ-חיים ומבוא שערים. ירושלם תשכ"ב. (בהשמטת חלק המבוא"ש). מהדורה חדשה בהוצאת "אהבת-שלום" חלק א' ירושלם תשמ"ח. חלק ב' בעריכה וסדר. והפירוש על מבוא"ש יודפס בע"ה בקרוב בכלל החלק השלישי**.

* רשימה זו היא רק מן המעט שנותרו בידינו לברכה מספרי רבינו. וכפי ששמעתי מפי הרה"ג כמהר"ר יצחק נסים רחמים ז"ל, שבא אליו ר' אהרן מני נכד רבינו זלה"ה עם כמה תיבות גדולות וגדושות מכתבי-יד של רבינו, והיה שם (כמדומה לו) סך של **מאה וארבעים חיבורים** בכל מקצועות התורה. ויעץ לו הרב הנ"ל לתתם לישיבת "פורת-יוסף" בעיר העתיקה. ואכן כך עשה. ועם נפילת העיר בתש"ח, נעלם האוצר הבלום הזה, וחבל על דאבדן ולא משתכחין.

** ועוד חיבור בקבלה, והוא כולל חידושים וביאורים על שער-ההקדמות, שער-המצוות, ושער-הפסוקים. והם מכתבי המהדורא-קמא של רבינו, שכתבם בעודו בבבל. ואשר אח"כ במהדורא בתרא – הוא ספר "מזכיר-שלום" הנ"ל – , כינס והפריד רבינו את כל המאמרים הכלליים, בחלק א', במערכות, ובחלק ב' סידר הפירושים על עץ-חיים ומבוא-השערים. (אך כאמור נכנס עד עתה בחלק ב' רק הפירוש על עץ-חיים). כל זה יוכנס אי"ה בחלק ג' של "מזכיר-שלום", שיכלול הפירוש על מבוא"ש מכתבי המהד"ב, וכן החידושים והביאורים על שאר השערים הנ"ל ממהד"ק. והחידושים הנמצאים בתוכם על ע"ח ומבוא"ש, ישובצו אי"ה במקומם בחלק הב', במהד"ב.

- ה. **מעיל-אליהו**. חידושים וביאורים בקבלה על ספרי וסידור רבינו הרש"ש. ירושלם תשכ"א.
- ו. **מעשה-אליהו**. שאלות-ותשובות קצרות ופסקי דין. והוא יומנו ההלכתי של רבינו. הוצאת "אהבת-שלום" ירושלם תשל"ח.
- ז. **קרנות-צדיק**. לקט תיקוני הברית ואזהרות. בגידאד תרכ"ז. ועוד מהדורות.
- ח. **שיח-יצחק**. לקוטי פסקי הלכות, משובצים במוסרים והנהגות ישרות. ירושלם תרס"ב. ומהדורת צילום בהוצאת "אהבת-שלום" ירושלם תשל"ו.
- ט. **תנא-דבי-אליהו**. הוא ספרו הגדול של רבינו הכולל שאלות-ותשובות רחבות ומשא ומתן עם גדולי דורו בהלכה. הוצאת "אהבת-שלום" ירושלם תשנ"א.
- כמו כן ידוע על ספרים דלהלן של רבינו שהיו בכתב-יד (ומהם נמצאים במכון "אהבת שלום"):
- "פה-אליהו"**. דרושים.
- "גלות-אליהו"**. לא ידוע מהותו. רבינו חיברו בשנת תרל"ח בהיותו בגולה במצרים.
- "כינוס-חכמים"**. בקבלה. והוא שיטה מקובצת על ספר עץ חיים ומבוא שערים, עם הגהות וביאורים של רבינו.
- "ליקוטי הלכות והגדה של פסח"**.

מפתח המנהגים

עמוד

א	תפילת ערבית. זמן התפילה. נוסח לשם-ייחוד.	פרק א
ב	תפילת שחרית. זמן התפילה. סדר התפילה בפרוטרוט.	פרק ב
ג		
י	תפילת מנחה. זמן התפילה.	פרק ג
ד	שבת-קודש. ערב-שבת. מנחה. קבלת-שבת בשדה. ערבית. שחרית. מנחה. ערבית.	פרק ד
יב		
יז	ראשי-חדשים.	פרק ה
ו	חודש ניסן. קריאת פרשת הנשיא.	פרק ו
יח	ברכת האילנות. ערב-פסח. פסח. ברכת העומר.	
ז	ל"ג לעומר, שבועות, וחודש תמוז. סליחות טו"ב בתמוז.	פרק ז
כב		
כד	חודש אב. תפילות ט' באב בפרוטרוט.	פרק ח
כז	חודש אלול. סדר הסליחות. ערב ראש-השנה.	פרק ט
י	ראש-השנה. ערבית. שחרית. תקיעות. מוסף. מנחה. ותשליך.	פרק י
לא		
לו	שאר חודש תשרי. צום-גדליה. שבת-תשובה.	פרק יא
יב	יום-הכפורים. ערב יום הכפורים. מנחה. ליל-כפור. תפילות היום בפרוטרוט.	פרק יב
לז		
יג	חג הסוכות. תפילות החג. שמחת בית השואבה. חול-המועד. שבת חול-המועד. הושענא-רבבה. שמיני-עצרת. הקפות שמחת תורה.	פרק יג
מה		
נ	חודש כסלו וחנוכה.	פרק יד
נא	חודש טבת. י' בטבת.	פרק טו
נב	פורים.	פרק טז

קונטרס

מנהגי ק"ק "בית יעקב" בחברון

מיסודו של הגר"א מני זלה"ה

אמר המעתיק* בן עטרת ראשי הרב החסיד המהר"ז ז"ל. ראיתי ונתון אל לבי לסמוך להקונטרס הזה [הכוונה לספר שיח יצחק], שכולו אומר כבוד בענייני התפלה, את סדר התפלה שהנהיג עטרת ראשי וצניף תפארתו הרב מר אבא זצוק"ל, בבית הכנסת שיסדה בעודו בחיים חיותו להתפלל בה כהוותיקין וכסדר הרב האר"י זצ"ל, ויקרא לה בית הכנסת "בית יעקב", מטעם הכמוס שהיה לו לקרותה בשם זה. והן עוד כהיום מתפללים בה כסדר הזה מראש ועד סוף. ויהי נועם ה' אלהינו עלינו כן יהי רצון.

* הוא בנו ממלא מקומו של רבינו זלה"ה, הגר"ר סלימאן מנחם מני זלה"ה.

סדר הנהגת תפלות כל השנה של "בית-יעקב" יכב"ץ

פרק א תפלת ערבית

א. ערבית, מתחילין להתפלל אחר שיעבור שליש שעה
מהמג'ריב¹ חוץ מלילי שבתות וימים טובים שמתפללים
אחר מג'ריב. ומוצאי תעניות מתפללים אחר י' דקים

1 כהיום קריאת המג'ריב בירושלם עיה"ק ת"ו הוא בעת שקיעת החמה בקירוב. אמנם בזמן הרב המחבר ז"ל בירושלם היה עשר דקות אחר שקיעת החמה, וכמ"ש ברב פעלים (חלק ב' חלק או"ח סימן י"ט) בשם רבינו, ובכף החיים למהרי"ח סופר (סימן רל"ג אות ה'). ובחברון היה שש דקות אחר השקיעה, וכמ"ש רבנו ז"ל בספרו מעשה אליהו (סימן ש"ה). ועיין בכף החיים הנ"ל, וכנראה שמשתנה לפי הזמנים. ובבג'דאד היה שבע דקות אחר השקיעה, וכמ"ש ברב פעלים שם ובבן איש חי (שנה ראשונה פרשת ויקהל אות ט' ובכ"מ). יוצא מזה שהיה רבנו ז"ל מתחיל תפלת ערבית בימות החול עשרים ושש דקות אחר השקיעה. ובימי שבתות וימים טובים שש דקות אחר השקיעה. וכן בימי חנוכה וכמ"ש לקמן (אות ק"ז). ובמוצאי תעניות עשרה דקות אחר השקיעה. ועיין בלוח העולמי להר"ן כצ'ורי ז"ל הנדפס בסוף ספרו מעשה נסים. ומזה נלמד שנהג רבנו ז"ל להתפלל ערבית אחר צאת הכוכבים בלילה ודאי, ולא חשש למ"ש הרב שלמי ציבור (דף קס"ג ע"ב) משם הרב האר"י ז"ל דיש להתפלל ערבית בעת שהוא קרוב יותר ליום ממה שהוא קרוב ללילה, כי כל שלש תפלות צריך להיות ביום, ושכן הוא בזוהר חדש וכו' עי"ש. ואף על פי שהביא רבנו המחבר ז"ל דברי הש"ץ בספרו שיח יצחק (דף קנ"ז ע"ב אות ל"ג), כבר ידוע שספרו הנ"ל חיברו בקטנותו. ודרכו בו להעתיק מספרי הפוסקים פסקי הלכות ומוסרים, ואינו

מקריאת המג'ריב, או מעט קודם. אבל קודם קריאת המג'ריב כלל לא.

ב. ומתחיל החזן: לשם יחוד וכו', הרי אנחנו באים להתפלל תפלת ערבית שתקן יעקב אבינו סבא קדישא לעשות נחת רוח ליוצרנו ולתקן את שורשה במקום עליון, ויהי נועם ה' אלהינו וגו', ה' צבאות עמנו וגו', ה' צבאות אשרי וגו', ה' הושיעה וגו'. וקדיש. והוא רחום יכפר וגו'.

ג. ואחר העמידה אומר קדיש תתקבל, מבלתי שום אמירת שום פסוק². ושיר למעלות. וקדיש. ועלינו לשבח בקול רם כל הקהל יחד.

בר סמכא להלכה ולמעשה, וכמ"ש כבר במקום אחר ואכמ"ל. וכן דעת מרן הרי"ח טוב ז"ל בבן איש חי (שנה א' פרשת ויקהל אות ז'). ובדברי האר"י ז"ל דקמן אין שום משמעות ברורה בזה למעשה שנהג להתפלל ערבית בין השמשות. ועיין בספר ליקוטי הש"ס בתחילתו על מאמר חז"ל שלש משמרות הוי הלילה. ועיין מה שהאריך בזה בסידור חסד לאברהם טובי'אנה בריש סדר תפלת ערבית. ועיין בשו"ת זבחי צדק החדשות (סימן קי"ב), ובפרט מ"ש שם הרב משה חיים ז"ל סבו של מרן הרי"ח טוב ז"ל, ודו"ק.

2 לאפוקי ארבעה פסוקים: יהי שם וגו', ממזרח שמש וגו', רם על כל גוים וגו', ה' אדונינו וגו', שנוהגים לאומרם לאחר העמידה ולפני הקדיש. וטעמו ונימוקו של רבינו ז"ל הוא על פי הכתוב בכתבי האר"י ז"ל שאין נכון לקרוא מקרא בלילה, עיין שער הכוונות ריש דרושי תפלת ערבית (דף נ"ב ע"ב), ומפורש בתוספת טעמא דמלתא בשער המצוות (פרשת ואתחנן דף ל"ה ע"ב). וכללו של דבר קריאת מקרא שאינו מתקנת התפלה וחובתה, אין נכון לקרות בלילה, ותול"מ. ועיין לקמן (הערה 95).

פרק ב תפלת שחרית

ד. תפלת שחרית, העקידה שעה אחת קודם יציאת השמש, כדי שתבוא העמידה ז' דקים קודם יציאת השמש, או עם יציאת השמש, והכל לפי מה שהוא חזן³.

3 כדי שיובן היטב שיטת רבינו המחבר ז"ל בזה אמרנו להעתיק פה תשובתו שהשיב בזה לעמיתו בתורה הוא הגאון הרי"ח טוב ז"ל, (ורמז אליה בספרו בן איש חי שנה א' פרשת וארא אות ג' עי"ש), מתוך ספרו מכתב מאלהו כת"י, וזה לשונו: מה ששאלת איזה זמן נץ החמה שהוא זמן התפילה וכמ"ש מרן או"ח סימן פ"ט ס"א. דע ידידי, עיין הרמב"ם ז"ל (פ"א מהלכות ק"ש הלכה י"א) שזמן נץ החמה שהוא שעה אחת קודם שנראית על הארץ, והביאו רמ"א ז"ל בשו"ע (או"ח סימן ח"ן). והרמ"א ז"ל הביאו הרב בית דוד (חאו"ח סימן ל"ו). ואחר שעינו ראתה דברי מרן ז"ל בכסף משנה ובב"י (סימן ח"ן) שהגיה עשור שעה, ולא נראה לו להגיה (אעפ"י שלפי גירסת מרן ז"ל אתי שפיר ההיא נברשתא.... ולפ"ז עם הנץ החמה ר"ל כל משך הנץ החמה, ובזה אתי שפיר מעשה נברשתא שאפילו שכבר הנץ החמה זמן ק"ש כל זמן שלא יצאה על הארץ), כי אם לקיים הגירסא. וכן נראה דעת הרב חיד"א ז"ל בהגהותיו על זוה"ק (ח"ב דף קצ"ו ע"א) שכתב וז"ל: עיין תשובת בית דוד (סימן ל"ו) ומשם בארה זמן זריחת השמש עכ"ל. ורוב הצבור בירושלים ת"ו מתפללים התפלה עם עלות השחר וכמ"ש הרב בית דוד ז"ל. אמנם יש מדקדקים שאינם מתפללים כי אם עם יציאת השמש ממש, וכמו שכתב דברי יוסף (דף ס"ה) וז"ל: להיות ששמעתי שהקשה הרב הגר"א ז"ל על לשון הרמב"ם הנזכר שבגמרא אמרו שבתשרי וניסן היום והלילה שווים ואם שעה אחת קודם צאת השמש הוא יום לא אתי שפיר, ולכן הגיה בביאורו על השו"ע (סימן ח"ן סק"ח) שליש עישור שעה, ועיין בדברי יוסף טעמו. ומאד תמהתי על דברי יוסף ז"ל מאחר שהביא דברי הגר"א ז"ל, איך מלאו לבו לחלוק עליו ועל מרן ומור"ם ז"ל בלא ראייה

ה. מתחיל החזן בקול רם פתיחת אליהו, ואחר כך דברים אחדים⁴. ואחר כך לובש טלית ותפלין⁵. ומתחיל אלהינו ואלהי אבותינו מלוך על כל העולם וכו' אלהינו ואלהי אבותינו זכרנו וכו'.

חותכת. ועוד שהתפילה במקום קרבן, וכתב הרמב"ם ז"ל הלכות תמידים ומוספים [פ"א הלכה ב'] ואימתי זמן שחיתתן בבוקר שוחטין אותו קודם שתעלה וכו'.

ולכן אני נוהג לשער שתתחיל העמידה ששה דקים קודם זריחת השמש, וכמו שכתב מרן ז"ל בב"י (סימן ח"ן) לשון הרמב"ם ז"ל. ואמת שלא אפשר לכווין ולפעמים יגיע ק"ש ח' דקים קודם ולפעמים יתאחר עם השמש, מכל מקום רחמנא לבא בעי. ומה שנוהגים בעיה"ק ירושלים כשאירע שגמרו ק"ש קודם, שימתינו בשירה חדשה, לא נראה לי, שזה נראה כעובדים להשמש, וגם ההפסק אינו טוב וכמ"ש בדברי יוסף הנזכר. וגם לעשות כמו דברי יוסף לחזור ק"ש לא אפשר זה בצבור. ואל אל שדי אתחנן יזכנו לכוון השעה בדקדוק ויצילנו משגיאות אכ"ר.

ועיין שמן ששון ח"ג (דף כ"ב ע"ג) שהעיד שנוהגים בית-אל יכב"ץ כמו הרב בית דוד לקיים הגירסא שעה אחת, ושאר דבריו לא הבנתי. ומה גם מש"כ דמרן ז"ל חזר בו, לא ראיתי לו שום חזרה, ואין להאריך יותר. עד כאן לשון רבינו ז"ל בתשובה כתב יד.

4 היא התפלה אשר תיקן אותה גאון עוזנו החיד"א ז"ל ונסדר בספרו צפורן שמיר (סימן א'), ונדפסה בסידורים בשם דברים אחדים, עיין סידור תפלת החדש דפוס ליורנו. ועיין מורה באצבע (אות ע"א).

5 מבוארת בכאן שיטתו הבהירה של רבינו המחבר ז"ל להקפיד להניח טלית ותפלין דוקא לפני התחלת התפלה, דהיינו לפני אמירת פרשת העקידה וסדר הקרבנות, וכפשט לשון רבינו האר"י ז"ל בשער הכוונות (דרושי תפלת השחר דף י"ב עמוד א' וב'), שיש בזה קפידא, דבעינן עובדא בקדמיתא ובתר הכי מילולא, דהיינו לתקן תחילה חיצוניות העולמות על ידי ארבעה מעשים יפנה, ויטול, טליתות, ותפלין של יד ושל ראש, ולהפריד מהם הקלי', ושוב יוכל לתקן פנימיות העולמות על ידי ארבעה חלקי הדיבור של התפלה — קרבנות זמירות יוצר ועמידה, כיעו"ש. וכן

- ו. ואחר העקידה אינו אומר ושחט אותו, ושום יהי רצון.
רק יתחיל רבונו של עולם, כפי הסידורים הראשונים.⁶
- ז. ברוך שאמר, והשירה, קוראים אותם כל הקהל בקול
רם.

כתב בכף החיים למהרי"ח סופר (סימן כ"ה אות כ"ו וכ"ז). ומפני אריכות הכוונות וכדי להספיק לעמוד בתפלת י"ח עם הנץ החמה כוונתיקין. נהגו בבית-אל להקפיד כנ"ל, אלא שהוכרחו להניח טלית ותפלין מיד לאחר עלות השחר ולהתחיל התפלה מיד, וכמ"ש במנהגי בית-אל (אות ט"ו). ועיין להרב שמן ששון (חלק ג' דף כ"ב ע"ג אות ט'), ובקובץ מקבציאל (גליון י"ד עמוד ע"ט). מה שכתב הרה"ח כמוהר"א פירירא ז"ל. וזה דבר קשה טובא לפום דינא וכמובן. ויש אחרים שמחמת קושי זה נהגו להתחיל התפלה ולומר סדר הקרבנות בלי טלית ותפלין, ושוב להניח לפני ברוך שאמר, וכמ"ש הרב שלום מלכא ז"ל בספרו וזרח השמש (עי"ש באורך ובפרט בדף ע"ה). שהיה אחד מיחידי ק"ק בית-אל ופקפק שם טובא על מנהגם הנ"ל, עיש"ב. ויש אחרים שנהגו מחמת סבוך זה להניח טלית ותפלין בזמנן, ולעמוד בתפלת י"ח לאחר הנץ החמה, וכמ"ש הרה"ח כמוהר"א פירירא ז"ל בהערותיו למנהגי בית-אל (עיין קובץ מקבציאל הנ"ל על אות כ"ה). ורבינו המחבר ז"ל זכה לקיים הכל כדבעי ולצאת בכל הנ"ל לכל הדעות של הפוסקים והמקובלים כאחד.

6 והטעם דלדעת רבותינו המקובלים אין להוסיף בנוסח התפלה שום תוספת כלל, לולי על פי גילוי מכתבי מרן האר"י ז"ל. ולהיות שאמירת פסוק ושחט אותו וגו' ויהי רצון זה תקנו הרב חיד"א ז"ל (וכמ"ש בקשר גודל סימן כ"ד אות ג'), ואינו מעיקר תקנת נוסח התפלה, לכן אין נכון לאומרו. וכן מטעם זה אין לומר פסוק שויתי וגו' לפני למנצח בנגינות כנדפס באיזה סידורים חדשים מקרוב. ומה שמוסיפים פתח אליהו וכו' ותפלת דברים אחדים לפני התפלה, או איזה אמירות לאחר התפלה כעשר הזכירות וכדומה, ועיין לפנינו במנהגים (אות כ"א), אין בדבר קפידא. ועיין בכל זה באורך בספר שו"ת מילי דעזרא (סימן י'), ואכמ"ל. ועיין בספר עוד יוסף חי (פרשת מקץ הלכה ב'), והעיקר כדעת רבינו המחבר ז"ל וכשיטת רבותינו המקובלים, ודי בזה. ועיין לפנינו.

ח. וכן מלות שיר ושבחה הלל וכו' עד קדושה ומלכות, אומרים אותה כל הקהל בנגון ובקול רם.

ט. גם מתיבת אל ההודאות שבישתבח עד מלך אל חי וכו', אומרים אותה בקול רם ובניגון.

י. גם כל היוצר, אומר אותה החזן בנעימה בנגון.

יא. גם מתיבות כולם אהובים וכו' עד תיבת קדוש הוא, אומרים אותם הקהל בקול רם וניגון.

יב. גם מתיבות כי בנו בחרת עד סוף הכרכה, אומרים אותה הקהל בקול רם ונגון.

יג. גם תיבות ה' אלהיכם אמת, אומר אותם החזן בלחש, ואחר כך חוזר ומגביה קולו פעם ב', ואומר ה' אלהיכם אמת, ובהוראת פרי חדש [סימן ס"א אות ג']⁷.

יד. גם תיבות על זאת שבחו אהובים וכו' עד עוזר דלים, אומרים הקהל בקול רם ובנגון.

טו. ברכת כהנים, כשיש שני כהנים קורא "כהנים" האיש הסמוך לש"ץ, ולא הש"ץ⁸. ומקרים יברכך בין ליחיד כהן בין לרבים כהנים⁹.

7 עיין רב פעלים (חלק ב' חאו"ח סימן ט"ו).

8 זה דלא כרהיטות לשון בן איש חי (שנה א' פרשת תצוה אות י"ג וסוף אות י' ובכ"מ) שהש"ץ קורא "כהנים", עי"ש. ורבנו ז"ל חשש לשיטת רבנו תם (ברכות דף ל"ד ע"א בתוס' ד"ה לא). ועיין שו"ע (או"ח סימן קכ"ח סעיף י'). ועיין בבית יוסף שם דחזן לאו היינו ש"ץ אלא סומך או שמש. ובבן איש חי שם נראה דחזן וש"ץ היינו הך, ואכמ"ל.

9 שכן צריך על פי הסוד. עיין בן איש חי (שנה א' פרשת תצוה

טז. אחר החזרה, וידוי, ואל ארך אפים וכו'. ואין אומרים מה נאמר לפניך¹⁰. וגם אחר הי"ג מדות, תיכף יאמר הנפילת אפים. ואין אומרים אחר הי"ג מדות רחום וחנון וכו', ולא שום פסוק, רק הנפילת אפים¹¹.

יז. וביום ב' וה', אחר אמירת אבינו מלכנו, אומרים אנשי אמונה, וי"ג מדות, תמהנו, וי"ג מדות, ואלהינו ואלהי אבותינו, ומה נאמר לפניך, וי"ג מדות, והוא רחום וכו'¹². ואין אומרים בין נפילת אפים לאבינו מלכנו תחנונים המסודרים בסדר, כי אם תיכף אחר נפילת אפים אבינו מלכנו.

אות א'). וכרב פעלים (ח"ג חאו"ח סימן ה'). ובשו"ת מילי דעזרא (סימן י'). ואכמ"ל.

10 במנהגי בית-אל (סעיף כ"א) כתב לומר מה נאמר לפניך. וכן הוא בסידור חקת עולם לומר בשני וחמישי אחר הוידוי מה נאמר וכו' ויהי רצון וכו' עד השיבנו וכו' ושוב אל ארך אפים ויעבור. ועיין בבן איש חי (שנה א' פרשת כי תשא) שכתב כמ"ש הרב המחבר ז"ל כאן, ושכן נכון על דרך הסוד, עי"ש מילתא בטעמא. ועיין זכרונות אליהו (חלק א' מערכת הו' אות ה').

11 עיין כף החיים למהרי"ח סופר (סימן קל"א אות ל"ד) שבבית-אל לא נהגו לומר פסוק רחום וחנון, שלא נזכר בדברי רבנו האר"י ז"ל. ועי"ש שהביא לכמה מההולכים תדיר אחרי האר"י ז"ל ומהם הרב משנת חסידים והיד אהרן וחסד לאלפים ובן איש חי שכתבו לאומרו, וצ"י מה המקור שלהם. (ושאר הציונים שהביא שם אינם מדויקים). ועיין לעיל (הערה 6).

12 סדר זה הוא תמוה, ונראה שנפל איזה טעות דפוס וצ"ל: אומרים אל מלך וי"ג מדות, אנשי אמונה אל מלך וי"ג מדות, תמהנו אל מלך וי"ג מדות, ואלהינו ואלהי אבותינו, ומה נאמר לפניך, והוא רחום וכו'. ואין לגרוס י"ג מדות אחר מה נאמר לפניך. ועיין לפנינו במנהגים (אות נ"ז) ודו"ק. ועיין זכרונות אליהו (חלק א' מערכת הו' אות כ"ה).

יח. מחזירין הספר-תורה, [אחר] קריאת ובא לציון, באופן שאומרים תחילת קדיש תתקבל בעוד ההיכל פתוח¹³.

יט. גם אומרים היום יום פלוני, השיר שהיו אומרים הלויים

13 לשון רבנו חסר ומגומגם, והוכרחנו להגיהו ולתקנו כנראה בפנים. והנה בענין חזרת ס"ת להיכל עיין בשלחן ערוך (או"ח סימן כ"ה סעיף י"ג) שדעת מרן ז"ל שמחזירים אותו להיכל לאחר ובא לציון. ולא מבואר שם אם אומרים קדיש תתקבל לפני החזרה או לאחריו. ודעת ההגהה שם שיש להחזירו מיד לאחר הקריאה והקדיש, לפני אשרי. ועיין בטור (או"ח סימן קמ"ט) שהביא שם שתי הדעות, ובבית יוסף שם נראה שדעת מרן כמ"ש בשו"ע ושיש להחזיר הס"ת לאחר קדיש תתקבל, עי"ש. ורוב קהלות הספרדים הנוהגים כדעת מרן מחזירים אותו לאחר קדיש תתקבל שאומר הש"ץ לאחר ובא לציון, ואילו רבנו המחבר ז"ל כאן תיקן והנהיג להחזירו לאחר סיום ובא לציון ושוב לומר הקדיש. וצריכין לדעת מהו מקורו.

והנה בסידור מרן הרש"ש ז"ל (חלק ב' דף קל"ה) מסודר חזרת הס"ת להיכל לפני אשרי, והיינו כהמנהג שהביא בהגהה. וכן נהגו למעשה בק"ק חסידים בית-אל, וכמו שהעיד בספר כף החיים למהרי"ח סופר ז"ל (סימן קל"ה אות ב'). וכן מורה פשט לשון רבנו האר"י ז"ל בשער הכוונות (דף מ"ט ריש ע"א) שתיכף אחר גמר הקריאה צריך להחזיר הס"ת להיכל, עי"ש מילתא בטעמא על דרך הסוד. וכן הבין בכוונתו הרב כף החיים שם. (וכן הוא בסידור ארם צובא דשנת רפ"ז). ואם כן דברי רבנו המחבר ז"ל הם לכאורה תמוהים ודלא כמאן. ואיך שבק כאן לדברי האר"י ז"ל המפורשים לכאורה, שלא כדרכו בקודש נהדר.

ונראה ליישב שרבנו ז"ל עשה עיקר לשון שער הכוונות (בדף ט"ז סוף ע"ד ונ"א ע"ד) שנהג האר"י ז"ל להשאר מעומד ולענות לקדיש שאומר הש"ץ לאחר החזרת הס"ת להיכל, עי"ש. דמוכח מזה שהיו אומרים קדיש תתקבל לאחר החזרת הס"ת להיכל, ולא לאחר סיום ובא לציון כמנהג העולם. ואין לדחות דהתם איירי בקדיש שלפני תפלת מוסף דשבת, או לפני מנחה דשבת, דבשער הכוונות הנ"ל (דף ט"ז ע"ד) כתב בפירוש שהוא קדיש תתקבל, עי"ש. וצריך לומר שמחמת לשון זה נדחק רבנו ז"ל לפרש דמ"ש בשער הכוונות הנ"ל (דף מ"ט ריש ע"א) שצריך להחזיר

הס"ת תיכף בגמר הקריאה, הוא לאו דוקא, ושתיבת "תיכף" דנקט קאי רק על סגירת הס"ת, אבל ההחזרה להיכל בעינן לאחר ובא לציון וכנ"ל, עי"ש ודו"ק.

אבל מרן הרש"ש ז"ל וחו"ר בית מדרשו של ש"ס עשו עיקר הלשון דדף מ"ט, ולכן כתבו ונהגו להחזיר הס"ת לפני אשרי. ולדעתם ושיטתם יקשה עלינו דברי מרן האר"י ז"ל בשער הכוונות דדף ט"ז ודף נ"א הנ"ל. ואפשר שיש לדחוק ולפרש שלדעתם כל ביאת הרח"ו ז"ל התם הוא להעיד על מנהג רבו להשאר מעומד בקדיש שתפסו מעומד, והביא לדוגמא הקדיש שתקבל שלאחר החזרת הס"ת להיכל כפי שנהגו באיזה קהלות ששם התפלל מרן האר"י ז"ל לפעמים, וכך נהג לעמוד ולענות כנ"ל בהיותו שם, אבל אין הכי נמי לדעתו הוא, הנכון להחזיר הס"ת תיכף לפני אשרי. אלא דצ"ע עדיין על רבינו איך לא נהג בזה כדעת מרן הרש"ש ז"ל. והנה לאחר החיפוש בכמה סידורי מרן הרש"ש ז"ל בכת"י שתחת ידי ראיתי שאין בהם שום גילוי מתי מחזירים הס"ת להיכל, ואם כן הכתוב בסידור הנדפס אינו הכרח גמור, כי אפשר שהמדפיסים סידרו כן. ובסידור חקת עולם מצאתי שמסודר כדעת רבנו המחבר ז"ל בפירוש, דהיינו לאחר גמר ובא לציון, החזרת ס"ת להיכל, ושוב קדיש תקבל. ולמעשה מנהג זה של רבינו ז"ל אינו חדש וכבר מובא בראשונים, עיין באבודרהם (בדיני קריאת התורה) שכן כתב בפשיטות. וכן בכל"בו (דיני הוצאת התורה) הביא גם מנהג זה, עי"ש. ועיין השומר אמת (סימן י"ב אות י"ט).

ועיין בספר משנת חסידים (מסכת יום שני פרק ה' משנה י') דסבירא ליה כמנהג העולם שאומרים תקבל ואחר כך מחזירים הס"ת. ויהיב לזה טעמא על דרך הסוד שנה"י דאבא מתעלמים אחרי קדיש תקבל, ולפיכך מחזירים אז הס"ת למקומו, עי"ש. והרי זו שיטה שלישית על דרך הסוד בהחזרת הס"ת להיכל. ואגב עיין פרי עץ חיים (שער קריאת התורה פרק א') שהאר"י ז"ל נהג לישב בקריאת התורה ולעמוד לענות קדיש שלאחריו. והביא שמועה זו הר"י צמח ז"ל בנגיד ומצוה ובלחם מן השמים. והמשנת חסידים שם הביא זה, וגם שיש לעמוד בעניית קדיש תקבל. וכל זה חידוש גדול, ולא נזכר בשער הכוונות, ואדרבא כתב שם (דף ט"ז ע"ד) שלא היה האר"י ז"ל קם לעניית קדיש עי"ש, ולא חילק. ולא נזכר זה בפוסקים ההולכים אחרי האר"י ז"ל, ולא נהגו העולם בזה כלל. ונראה שגרם לאי הבנה זו מ"ש בשער הכוונות שהיה האר"י ז"ל נשאר מעומד בקדיש שלאחר החזרת ס"ת להיכל, ודו"ק כי קצרת.

על הדוכן¹⁴. ואחר מזמור היום אומרים הושיענו, ואפילו ביום ששי לשבת קודש.

כ. וקוראים העלינו לשבח בקול רם.

כא. ואחר עלינו לשבח אומרים והיה אם שמוע תשמע וגו', עד כי אני ה' רופאך¹⁵.

פרק ג

תפלת מנחה

כב. מנחה, מתחילין אחר שעה אחד עשר ושליש [לפי שעון ארץ ישראל, והוא ארבעים דקות קודם השקיעה].

כג. ומתחיל החזן פתיחת אליהו. ואחר כך: לשם יחוד וכו' הרי אנחנו מקבלים עלינו אלהותו יתברך ויראתו ואהבתו והנה אנחנו עבדים להשי"ת הרחמן יזכנו לעבדו בלבב שלם ולעסוק בתורה לשמה ובמצוות וגמילות חסדים ויהיו כל מעשינו לשם שמים והרי אנחנו מקבלים עלינו מצות ואהבת לרעך כמוך ומצות עשה של תלמוד תורה ומצות עשה של צדקה והרי אנחנו באים להתפלל תפלת מנחה שתקן יצחק עקידא

14 במנהגי בית-אל (סעיף ל"ב) כתב להיפך: השיר שהיו הלויים אומרים על הדוכן, היום יום פלוני בשבת קודש. וכן הוא בסידור מרן הרש"ש ז"ל. ועיין בן איש חי (שנה א' פרשת וישב אות כ"ו) דנראה משם שנהג בזה כרבנו המחבר ז"ל, ואם כן מסתמא שכן היה מנהג עיר מולדתם בג'דאד.

15 מקורו בדברי רבנו האר"י ז"ל בשער רוח הקודש (דף י"ב ע"ב), שטוב לומר פסוק זה בכל יום, להסיר מעליו הקלי'. וכן הביא בבן איש חי (שנה א' סוף פרשת כי תשא).

לעשות נחת רוח ליוצרנו ולתקן את שורשה במקום
עליון ויהי נועם וגו'.

כד. ומפרישים ג' פרוטות מעומד¹⁶. ומתחיל פרשת
העקידה. ואחר סיום פרשת העקידה אומר פסוק ושחט
אותו וגו'¹⁷. ומתחיל למנצח על הגתית וגו'.

כה. ואם יארע שגמר החזרה קודם המג'ריב בה' דקים,
אין אומרים נפילת אפים. ואם אירע שגמר החזרה עם
קריאת המג'ריב, אין אומרים י"ג מדות¹⁸.

כו. וקצת מהקהל לובשים במנחה ציצית ותפלין או
דשמושא רבה או דרבינו תם¹⁹.

16 מקורו בשער הכוונות דרושי תפלת המנחה (דף נ"ב סוף
ע"א). ושהנתינה מעומד שם בדרוש ויברך דוד (דף י"ח ע"ג).

17 דבמנחה אין עיקרה אלא תפלת י"ח, וכמ"ש הרב האר"י ז"ל
בשער הכוונות בכמה דוכתי, ועיין בסוף דרושי הקדיש (דף ט"ז
ע"ד). וממילא שאין שום קפידא בכל מה שיוסיף לפניו, ועיין
במ"ש בזה באורך בספרי גלי הים (עמוד צ"ז אות י"ז). ובלאו
הכי אומר אותה לפני למנצח.

18 המנהג כהיום אצלנו, שעד השקיעה אומרים וידוי וי"ג מדות
ונפילת אפים, ולאחר השקיעה אומרים רק הוידוי וי"ג מדות.
ושיטת רבינו המחבר ז"ל, בזה יובן לאור דברינו לעיל (הערה 1).

19 במנהגי בית-אל (סעיף כ"ז): תפלין של שמושא רבא. והיינו
כמנהג רבינו האר"י ז"ל לבסוף, לאחר שעשה לעצמו תפלין
דשמושא רבא, אבל לפני זה היה מניח במנחה תפלין דר"ת וכמ"ש
כאן רבינו ז"ל, עיין שער הכוונות (בדרושי התפלין ריש דרוש ו'
דף י' ע"ד, ובדרושי תפלת מנחה דרוש ב' דף נ"ב סוף ע"א).
ומדקדוק לשון רבנו שכתב "וקצת מהקהל וכו'" ישכיל המעיין
כי לא כל הרוצה ליטול את השם יבוא ויטול. ועיין בן איש
חי (שנה א' פרשת וירא אות כ"ג) שהעיד שאביו היה נזהר בזה
בחודש אלול ועשרת ימי תשובה. ועיין מ"ש בזה בספר טוב שם

כז. ואחר מנחה קורא אחד מהם בספר מוסר, עד שעת ערבית²⁰.

פרק ד

שבת-קודש

כח. ערב שבת קודש בבוקר אחר תפלה, עושים התרות [נדרים וקללות]²¹, כסדר הנזכר בצפרן שמיר [סימן י"ב אות ר"ו], בלתי שינוי.

כט. ומנחת ערב שבת קודש, כסדר הנזכר. ומוסיפים בנוסח לשם יחוד: הרי אנחנו מתפללים מנחת ערב שבת קודש שתקן וכו'.

ל. ומתחילין קבלת שבת רביע שעה קודם קריאת המג'ריב.

לא. ואומר: לשם יחוד וכו', בואו ונצא לקראת שבת מלכתא לחקל תפוחין קדישין. ויוצאים הקהל חוץ לבית הכנסת²², ומחזירים פניהם כנגד מערב, ומתחיל

הנד"ם (דף כ"ב ע"א). ודבריו קלורין לעין. ועיין בספר שולחן הטהור (סימן ל"ד סעיף ה' וסימן ל"ז סעיף ב'), ודו"ק.
20 וכמובא בספרים, עיין מג"א (או"ח סימן א' ס"ק א') בשם השל"ה, ובן איש חי (שנה א' פרשת וישלח אות ב') שזהו ענין גדול לחבר יום כלילה בעסק התורה.

21 במנהגי בית-אל (סעיף ל"א): קודם מנחה. ועיין בספר כף החיים למהר"ח פאלאג'י ז"ל (סימן ל"ב אות טו"ב) שכן נהג מרן הרש"ש ז"ל.

22 במנהגי בית-אל (סעיף ל"ג): כל סדר קבלת שבת הוא בפנים בית-הכנסת. אך רבינו יצא לחוץ אל השדה ממש, כפי שכתוב בשער הכוונות (דרוש א' דקבלת שבת דף ס"ד ע"א וג'). והכל לפי המקום והתנאים וכמ"ש הרב היר"א ז"ל בספרו

החזן מזמור לדוד הבו לה' וגו'. וכשיסיים המזמור אומר
בואי כלה²³ בקול רם על צד ימין, וישוב ויאמר בואי
כלה בצד שמאל, ואומר בואי כלה בלחש ופניו לאמצע
כלפי מערב, ומשלים בקול רם שבת מלכתא. ואומרים
מזמור שיר ליום השבת. ואחר כך נכנסים בבית
הכנסת, ומביטים באורות הנרות שכבית הכנסת²⁴.

קנין פירות הנד"מ (עמוד קל"ג). ועיין מ"ש בזה באורך בספרי
עמודי הוראה ביאור על ספר מורה באצבע לג"ע החיד"א ז"ל
(אות קמ"א). ועיין זכרונות אליהו (חלק א' הלכות ברכות מערכת
הק' אות ה').

23 אבל לכה דודי לא נהג רבנו ז"ל לאומרו, כיון שלא נזכר
בדברי האר"י ז"ל בשער הכוונות בסדר קבלת שבת. וכן הוא
מנהג בית-אל שלא לאומרו, וכמו שהעיד בגודלו הרב פתח
עינים (דף ס"א סוף ע"ד). אמנם עיין להר"י צמח ז"ל בספרו
נגיד ומצוה ובספרו לחם מן השמים שכתב בפשיטות בסדר קבלת
שבת לאומרו, ושכן נהג הרח"ו וכפי שהעידו לו החברים, עי"ש.
וכן כתב כהגהת הצמח בפרי עץ חיים שער השבת פרק ח'.
וכן יש ראייה לזה מספר שבחי האר"י ז"ל דפוס ארם צובא (דף
י" ע"א) שגם האר"י ז"ל אמרו, שכך כתב שם שבין מזמור לדוד
למזמור שיר אמר פזמון מיוחד לקבלת שבת. וכן ראיתי בסידור
בעצם כתי"ק של מהר"י צמח ז"ל שמנהג הרח"ו ז"ל היה לאומרו
בין מזמור לדוד למזמור שיר, וכמ"ש בנגיד ומצוה הנ"ל. ונראה
מזה שהבינו מרנן ורבנן מארי דרזין זיע"א שאין באמירת פזמון
זה קפידא משום הפסק, ושפיר דמי לאומרו וכמנהג ישראל,
וכמ"ש בספר בן איש חי (שנה ב' פרשת וירא אות ב'). וכתבו
שם בסוגריים כיון שלא נזכר בדברי האר"י ז"ל, ודו"ק. ועיין מ"ש
בזה בספרי עמודי הוראה (סוף אות קמ"א).

24 המקור לזה בשער הכוונות דרושי קבלת שבת (דף ס"ז
ע"א). וסדר קבלת שבת באמירת המזמורים והקפת התיבה פעם
שניה הוא לעומת מ"ש בשער הכוונות: אחר כך תבא לביתך וכו'
עי"ש, ודו"ק. וסדר קבלת שבת בפרטות לדעת רבנו ז"ל עיין
בספרו זכרונות אליהו (חלק א' הלכות ברכות מערכת הק' אות ו'
וז').

וחוזרים ואומרים מזמור לדוד להקיף את התיבה, ומדקדקים שיגמור מזמור זה בהקפה אחת. ועומד החזן כלפי ההיכל, ואומר ג' פעמים בואי כלה כסדר הנזכר, ומקיף הקפה שנית להתיבה, ואומר מזמור שיר ליום השבת, ומדקדקים לגמור הקפה אחת עם תשלום המזמור. וההקפה היא רק בציצית, שיהיה לובשו קודם עמידת תפלת המנחה. ואם אירע שלא לבשו קודם, לובשים טלית בלא ברכה ומקיפים²⁵.

לב. ערבית דשבת קודש, אומר אחר גמר מזמור שיר ליום השבת דהקפה: לשם יחוד וכו', כנדפס בסדורים. ויהי נועם ה' [אלהינו] עלינו. ועונים הקהל והחזן בקול רם שועתנו קבל ושמע וכו'. ואומר קדיש כדינו. ושאר התפלה. ואחר עלינו לשבח אין אומרים דבר²⁶.

לג. שחרית של שבת, יתחיל פתיחת אליהו, ודברים אחדים, שעה אחת ורביע קודם יציאת השמש.

25 עיין שער הכוונות שם (דף ס"ו ע"ד ד"ה אח"כ, ודף ס"ז ע"א). והגם שהרב האר"י ז"ל כתב שם להתעטף בטלית כשיבוא לביתו להקיף השלחן בסדר קבלת השבת השני, רבינו המחבר ז"ל כתב להתעטף בו לכתחילה לפני מנחה משום הברכה, וכמ"ש בשער הכוונות בריש דרושי יום הכפורים (דף ק' ע"א), שאין לברך על הטלית אלא מבעוד יום, ועיין שם בהגהת הרש"י ז"ל וק"ל. וממ"ש רבינו ז"ל: וההקפה רק בציצית, נראה לכאורה שיש בדבר קפידא, ושם אינו מתעטף אינו מקיף, וכמו שיש להבין בענין ההקפות שלפני הסעודה שהם בהדסים דוקא, וצ"י. ועיין בן איש חי (שנה ב' פרשת בראשית סוף אות ל').

26 מסתמא הכוונה לאפוקי מה שנוהגים באיזהו מקומן לומר השיר יגדל אלהים חי, והטעם מפני התנגדות האר"י ז"ל לשיר זה, וכמ"ש בשער הכוונות (דרוש נוסח התפלה דף נ' ע"ד).

לד. ובספר תורה אין מוסיפים יותר מז' עולים בשום אופן²⁷.

לה. ואחר הפטרה מברך הקהל. ואשרי יושבי וגו', תהלה לדוד וגו'. וכאשר גמר תהלה לדוד, אומר החזן ימלוך ה' לעולם וגו'. ומשיבים הקהל פעמיים. ומחזירין הספר תורה, ואומרים מזמור לדוד הבו וגו'. ואין אומרים ברוך שנתן מנוחה וכו'. ואחר כך אומר שובה למעונך וכו'. וקדיש ומוסף. ואחר חזרת מוסף, קדיש תתקבל. ומתחיל אין כאלהינו וכו'. ולא עוד²⁸. ואין אומרים כל ישראל וכו'. ולא דבר אחר²⁹.

לו. מנחת שבת, אומרים לשם יחוד של מנחה. רק שמוסיף: מנחה של שבת קודש. ואחר קדיש ובא לציון ילבוש החזן הטלית. ופותחין ההיכל, ואומר ואני תפלתי פעמיים בקול רם, וכוונה גדולה³⁰. ואומרים

27 דכן יש קפידא בזה על דרך הסוד, שלכל תקנות חכמים סוד ויסוד, ואין להוסיף עליהם או לגרוע דבר. ועיין בספר אדרת אליהו לבעל המשנת חסידים (ח"ב סימן א' מהשו"ת דף י"ח), ובשו"ת צדקה ומשפט (סימן ד'), ובשו"ת שארית יוסף להגר"י ידיד הלוי ז"ל (ח"ג או"ח סימן ו'), ובקונטרס מנהגי ק"ק ארג"ל שבסוף ספר בית יהודה למהר"י עייאש ז"ל (דף ק"י ע"א). וכן נהגו בבית-אל על פי הוראת מרן הרש"ש ז"ל, וכמ"ש בתשובת הגאון מהרי"ט אלגאזי ז"ל שבספר שלמי חגיגה (דף רמ"ט סוף ע"א). ועיין בספר זהב שבא להר"ש אגסי ז"ל (עמוד ק"ז) ובהערתי לשם.

28 עיין שער הכוונות בדרוש נוסח התפלה (דף נ"א ע"ד ד"ה תפלת ערבית וכו') שגם בשבתות וימים טובים צריך לומר פסוק אין קדוש כה' וכו', וצ"ע.

29 עיין לעיל (הערה 6).

30 המקור לכל זה עיין שער הכוונות (דרושי מנחת שבת דף ע"ד סוף ע"ד).

ברוך שמי'ה וכו'. ובעמידה אומרים וינוחו בו, ולא וינוחו בם³¹.

לז. ערבית מוצאי שבת קודש, מתחילין אחר מג'ריב לומר איזה שירים לנגן, ובפרט ידך תנחני בסוף, עד אחר מג'ריב כשליש שעה או חצי שעה. ואומר בנוסח לשם יחוד: ערבית של מוצאי שבת קודש וכו'. וההברלה אומרים אותה אחר עלינו לשבח.

31 עיין לג"ע החיד"א ז"ל במחזיק ברכה (או"ח סימן רס"ח אות ז') וז"ל: הרב שיירי [כנה"ג] כתב שהמנהג לומר בערבית וינוחו בה ובשחרית בו ובמנחה בם וכו'. ובספר מור וקציעה כתב דבכתבי האר"י זצ"ל אין הפרש ביום ואף במנחה אומרים בו, עכ"ד. ובספר הכוונות שבידינו לא הוזכר זה כלל ולא דיבר בפרט זה, אך גורי האר"י זצ"ל קיימו המנהג [שהזכיר הכנה"ג] וכתבו סוד בדבר כמ"ש בספר משנת חסידים, וכן הוא מנהג מארי דרוזין ההולכים בדרך האר"י זצ"ל דוקא, ואין לשנות המנהג וכו'. שוב נמצא בהגהות הרמ"ז לספר הכוונות (בספר אם לבינה דף ע' ע"ב) שכתב: כבר ידעת שהגירסא הנכונה לומר בערבית בה ובשחרית בו ובמנחה בם, וכותב סוד הדבר עי"ש, עכ"ל. והעתיקו בשלמי חגיגה (דף קצ"ה ע"ב). וכן הסכים הרב בן איש חי (שנה א' פרשת וירא אות ח'). אולם חו"ר בית-אל נהגו לומר בלילה בה, ובשלשת תפלות היום שחרית מוסף ומנחה כולם בו, וכמו שהעיד הרב פתח עיניים (דף ס"ט ע"א), ובכף החיים למהרי"ח סופר (סימן רס"ח אות ב'), וכמנהגו של רבינו המחבר ז"ל הנזכר כאן. ועיין בשו"ת זבחי צדק החדשות (סימן קס"ו). ועיין בספר יריעות האהל (ביאור לספר אהל מועד) להרב שלום משה חי גאגין ז"ל נין למרן הרש"ש ז"ל שהביא איזה עדויות שדעת סבו הקדוש כמנהג חו"ר בית-אל הנזכר. ואחריו החזיק גם הרב ישכיל עבדי (חלק ג') בדעה והשכל סימן י"ז). ועיין מ"ש הרב המגיה בספר שערי רחמים (ח"ב סימן רז"ל). ולענ"ד מאחר שבכתבי האר"י ז"ל שתחת ידינו לא נמצא גילוי לזה, וגם בדעת מרן הרש"ש ז"ל אין הכרח, ולכל הדעות והאמירות יש ויש על מי לסמוך, דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד, ואין קפידא, ודו"ק.

פרק ה

ראשי-חדשים

לח. ערבית ראש חודש, כסדר שאר הימים. ורק בלשם יחוד אומר: ערבית של ראש חודש. ואין אומרים ברכי נפשי בלילה³².

לט. שחרית של ראש חודש, כסדר שאר הימים, רק בדברים אחדים יזכיר את ראש חודש והלל וכו' ככתוב. וההלל קורים אותו בניגון מעט. ואחר ההלל פסוק ואברהם זקן ג' פעמים³³. ואומר קדיש תתקבל. ובהוצאת הספר תורה אומרים יהי רצון הנדפס בסדורים, חוץ מאם חל בשבת קודש שאין אומרים אותו. ואחר קריאת קדושה דסדרא, אומרים בית יעקב, ומזמור היום, בלא הזכרת שהיו הלויים אומרים, אלא יאמר היום כך לשבת קודש, ומתחיל המזמור, ואומר הושיענו וכו'. ומחזירין הספר תורה. ואחר כך אומרים אז ישיר ישראל וגו' עלי באר וגו'³⁴. ואומר קדיש. ומתפללים מוסף. ואחר החזרה קדיש תתקבל. וברכי נפשי וגו'. וקדיש יהא שלמא רבא. קוה וכו' כסדר. ואם חל בשבת קודש אין אומרים לא יהי רצון ולא פסוק אז ישיר [וכו'].

32 נראה הטעם מפני שאין קורין מקרא בלילה, וכמ"ש לעיל (הערה 2) מקורו וטעמו. ואמירת מזמור ברכי נפשי לפני ערבית אינו מן הדין אלא מנהגא בעלמא, וק"ל.

33 כמנהג בית-אל (סעיף מ').

34 כמנהג בית-אל (סעיף מ"ב).

פרק ו

חודש ניסן

מ. ראש חודש ניסן, אחר מוסף, אומרים פרשת הנשיא, וכנביא יחזקאל, ומזמור שיר המעלות לדוד שמחתי המסודר בספר שכויות החמדה. ואין אומרים הזוהר. ואומרים יהי רצון של הנשיא. וגם יהי רצון של עילוי הנשמות. וכל הי"ג ימים כסדר הנזכר. חוץ מיום שבת קודש שאין אומרים יהי רצון של הנשיא, רק עד חציו שתהיה חשוכה וכו'. והיה רצון של הנשמות אין אומרים. ואומרים קדיש יהא שלמא רבא³⁴.

מא. ונזהרים שביום ראש חודש לצאת לשדה לברך ברכת האילנות. ואם חל ראש חודש ניסן ביום שבת קודש, יוצאים ביום א'³⁵.

מב. סדר ברכת האילנות. אומרים לשם יחוד שבתחלת דברים אחדים, היינו קבלת האלהות, ולירא את ה', ואהבת לרעך, ומצות עשה של צדקה, ומצות עשה של תלמוד תורה כמו שנאמר והגית בו יומם ולילה. והרי אנחנו לומדים תורה לשמה. והרי אנחנו

³⁴ עיין זכרונות אליהו (חלק א' הלכות ברכות מערכת הת' אות ט'). ובמעשה אליהו (סימן קס"ח).

³⁵ כן פסק מרן הרי"ח טוב ז"ל בהלכות ברכת האילנות הנדפסים בהגדה של פסח אורח חיים הנד"מ (באות ז'), מטעמי הנגלה והנסתר עיין שם. ועיין מה שהארכתי בזה בספרי עמודי הוראה (אות קצ"ח). עי"ש ותרו"ץ.

באים לברך ברכת האילנות, והמצוות הנלוות עמהם והכלולות בהם וכו'. כמו נוסח דברים אחדים. ואחר כך מפרישים צדקה. ואומרים פתיחת אליהו. ומברכים ברכת האילנות. ואחר כך אומרים יהי רצון של עילוי הנשמות הנזכר אחר פרשת הנשיאים.

מג. ערב פסח בבוקר אומרים מזמור לתודה בזמירות³⁶.

מד. ואחר מנחה אומרים סדר קרבן פסח, כנוזכר בספר שכיית החמדה.

מה. ערבית פסח, אומרים: לשם יחוד [וכו'] הרינו מתפללים תפלת ערבית של פסח [וכו']. ואומרים מזמור הודו לה' כי טוב, חצי פסוק החזן, ומשלימים אותו הקהל. וכן בכל פסוק ופסוק החזן קורא והקהל עונים. וקדיש ברכו. ואם חל פסח בשבת קודש, אומרים קבלת שבת בתחילה, ואחר כך לשם יחוד, והמזמור, וההלל אחר עמידה כסדר המזמור. ולא יאמר קדיש בין העמידה להלל. ואם חל ליל שבת קודש, אומרים קודם הלל ויכולו, וברכת מעין שבע³⁷, ואחר כך ההלל.

36 הרמ"א כתב (סימן נ"א סעיף ט') שאין אומרים מזמור לתודה בימי פסח ולא בערב פסח, ולא בערב יום כפור. אך כבר כתב בשלמי צבור (דף ס"ח ע"א) בשם כנסת הגדולה ופרי חדש שמנהגנו באלו המקומות לאומרו. וכן כתב הרב אג"ן במנהגי בית-אל (סעיף ב'): מזמור לתודה אומרים אותו בחול המועד של פסח וסוכות ובערב פסח, וכן בכל הימים שכתב מור"ם שאין אומרים אותו, המנהג לאומרו בבית מדרשנו.

37 בשלחן ערוך (סימן תפ"ז סעיף א') פסק מרן כדעת רבינו נסים שאין אומרים. ובמנהגי בית-אל (סעיף א') כתב הרב אג"ן

מו. בשחרית יום טוב, אין אומרים מזמור החג בתוך המזמורים³⁸. גם אחר ברוך שאמר, אומר מזמור שיר ליום השבת, אף אם חל יום טוב בחול. ובהלל יקראו כסדר הנזכר. ובהוצאת ספר תורה אין אומרים יהי רצון. רק בריך שמיא וכו'. ואין עולין יותר מחמשה עולים³⁹.

מו. מנחת יום טוב, אחר קריש תתקבל, אומרים הודו לה', רוצה לומר מזמור היום.

מח. ברכת העומר, אחר גמר עלינו לשבת. וכן בשאר הימים. ואומר לשם יחוד [וכו'] הרי אנחנו באים לקיים מצות ספירת העומר לעשות נחת רוח [וכו'] ולתקן את שרשה במקום עליון. ויהי רצון מלפניך שאל יעכב שום חטא ועון ואשמה את ספירתנו זאת. ותהיה חשוכה ומרוצה לפניך (תפלתנו) [ספירתנו] זאת להעלות על ידיה כל ניצוצי הקדושה שנתפזרו על ידינו חיל בלע וכו'. ותצרפם עם שאר ספירות של בניך היודעים

שנהגו לאומרה, וכמ"ש בנהר שלום. והוא ז"ל תמה על זה, וסיים דאין לאומרה, ושכן עשה מעשה בשנת התר"ג. וכן הוא שם בסעיף ס"ח דאין אומרים. אך עיין מה שכתבתי בזה באורך בקובץ "מקבציאל" (גליון י"ג עמודים מ"א-ק) דהנכון הוא לאמרה, ושכן היה המנהג המקובל בבית-אל בכל הזמנים, מלבד בשנים שמלך הרב אג"ן שלא אמרה, וכדעת רבנו המחבר ז"ל.

38 כמ"ש לעיל (הערה 6) שאין להוסיף שום תוספת שאינו מתקנת נוסח התפלה, או על פי קבלת מרן האר"י ז"ל. ועיין בזה בספר שו"ת זבחי צדק החדשות (סימן קנ"ג). ומ"ש לקמן (הערה 56).

39 עיין לעיל (הערה 27).

והמכוונים כל הכונות הראויות לכוין ומעכשיו אנחנו מכוונים בכל לדעת רשב"י ורבי אלעזר בנו ולדעת יותם בן עוזיהו הקדושים והרי אנחנו סומכים עליהם בכל מכל כל. ויהי נועם ה' וגו'. ומתחילין לברך הקהל. ואין אומרים הפסוקים שנוהגים לומר קודם הברכה⁴⁰. ואחר הספירה של החזן, יאמרו הרחמן. הוא יחזיר עבודת בית המקדש וכו', ולמנצח בנגינות וגו', ואנא בכח וכו'.

מט. ליל א' לעומר, אומרים משנה של סדר העומר, בלא פסוקים⁴¹. ואומר יהי רצון כנזכר בשכיות החמדה, וקדיש.

נ. בסיום כל שבוע מהעומר, אחר הספירה, אומרים היה רצון שהובא בכף אחת [סימן כ' סעיפים א' ו'ז']. חוץ מאם חל יום השבוע בשבת, שאין אומרים היה רצון⁴².

נא. בכל יום [מימי העומר], קודם אשרי שאחר העמידה [של שחרית], אומרים: היום כך וכך לעומר⁴³.

40 נראה טעמו של רבינו המחבר ז"ל כנ"ל (הערה 2) שאין לומר מקרא בלילה. אלא דלזה יש להשיב שמאחר שימים אלו דספירת העומר הם בתיקון פרצוף הזמנים, ופסוקים אלו שייכים למצוה, וכפי שנהגו לאומרם בודאי על פי הדרכת מורים, אפשר דאין קפידא, וצ"י.

41 במנהגי בית-אל (סעיף נ"ב): אומרים סדר קרבן העומר ככתוב בסידורים, וטעמו של רבינו נראה משום שאין אומרים מקרא בלילה. ועיין לעיל (הערה 40).

42 מפני הוידויים ובקשת סליחה ומחילה שבו.

43 והטעם כמ"ש בכף החיים להרי"ח סופר (סימן תפ"ט אות

נב. חול המועד של פסח, וסוכות, כסדר החול ממש. ובמקום למנצח בנגינות, שאחר ה' מלך, וקודם ברוך שאמר, אומרים מזמור השמים מספרים וגו'⁴⁴. ואומרים אחר ברוך שאמר מזמור לתודה⁴⁵. ואחר קדושה דסדרא, אומרים בית יעקב, ומזמור היום, כיום ראש חודש, והושיענו. ומחזירין הספר תורה. ומתפללים מוסף כמו בסידור. ויום א' דחול המועד של פסח, אחר מוסף, אומרים פרשת העומר, וסדר קרבן העומר.

נג. ליל שביעי של פסח, קמים באשמורת, לומר עשרה שירות דוקא. והשירה אומרים אותה מעומד.

פרק ז

ל"ג לעומר, שבועות, וחודש תמוז

נד. ליל ל"ג [לעומר] אחר ערבית, מדליקין נרות לאבותינו הקדושים, ולאדם הראשון, ולרבי שמעון בר יוחאי וחביריו. (אמר הכותב: ואחר פטירת עטרת ראשנו הרב החסיד מר אבא זצ"ל, נדליק גם לעילוי

פ') כדי שאם שכח אחד לספור בלילה תעלה לו זו הספירה, כדי שיוכל לספור בשאר הימים בברכה, ועיין ארץ חיים סתהון (שם סעיף ז') בשם הים של שלמה.

44 כן כתב בשלמי ציבור שכן מצא כתוב בשם הרמ"ז ושכן הוא בח"י. וכ"כ מרן הרי"ח טוב ז"ל בבן איש חי (שנה א' פרשת ויגש אות ד'). ובעוד יוסף חי (שם אות ג') ושהוא מנהג בית-אל. וכן כתב בנהר מצרים (דף ל"ה ע"ב אות י"א), ושכן הוא מנהג עיה"ק ירושלים. וכ"כ בארץ חיים סתהון (סימן ת"ץ סעיף ב'). ורבינו ז"ל סמך על זה הגם שאין לו מקור מפורש בכתבי מרן האר"י ז"ל, וצ"י.

נשמתו, יען שהוא המייסד הבית הכנסת וסדריו). ואחר כך מחלקים אדרא זוטא, ואומרים קדיש. ואומרים פזמונים, ואומרים קדיש.

נה. יום ל"ד לעומר, אין אומרים בו וידוי, לפי שבעיר הקודש חברון תו"ב יש להם יום הנם.

נו. יום שבועות, כסדר כל המועדים. ואין קורים בהוצאת ספר תורה לא יהי רצון, ולא הכתובה, רק בריך שמייה. אמנם בצהרים, מתקבצים היחידים, וקורים תהלים כולו, יען שבו נפטר דוד המלך עליו השלום.

נז. יום טו"ב בתמוז, יהפך לטוב, אחרי התפלה אומרים וידוי, ונפילת אפים, כנהוג כל יום, בלי שום שינוי. ואחר כך: וארץ שפל רומי וכו', עד השיבנו אליך ונשובה, ואחר כך שעה נאסר וכו'. ואחר כך קינת אלהי עונותינו וכו', ואל מלך, וי"ג מדות, ואנשי אמונה וכו', וי"ג מדות, ותמהנו, וי"ג מדות, וכשחטאו ישראל במדבר וכו', דניאל איש חמודות וכו', אלהינו ואלהי אבותינו וכו', ואחר כך עזרא הסופר וכו', ואחר כך מה נאמר וכו', והוא רחום וכו', בלא י"ג מדות, שאין אומרים י"ג מדות יותר מד' פעמים. ואחר כך סדר התפלה כמו שאר הימים, בלא שינוי. ואין אומרים מזמור באו גוים וכו'⁴⁵א.

נח. יום כ"ט תמוז, יום הנם בעיר הקודש חברון תו"ב⁴⁶.

⁴⁵ עיין מעשה אליהו (סימן קצ"ב).

⁴⁶ עיין מעשה אליהו (סימן שט"ז).

פרק ח
חודש אב

נט. בשבת קודש שקודם חודש אב, מברכים החדש ככל ראשי חדשים, ואין משנים כלל.

ס. ליל ט' באב, מתחילין קודם ערבית על נהרות בבל, וקִינַת אוֹי כִּי יִרְדַּ אֵשׁ וכו', ואחר כך האזינו השמים וכו', ואחר כך לשם יחוד דתפלת ערבית. ואם חל במוצאי שבת קודש, מתחיל האזינו דוקא⁴⁷. ותפלת ערבית. ואחר העמידה אומר חצי קדיש. ובמוצאי שבת אומר ויהי נועם⁴⁸. וברכת מאורי האש. ובחול מתחיל למי אבכה. ומגלת איכה, החזן קורא אותה בקול רם, והקהל בלחש, כדי שישמעו הנשים. ואחר כך קִינַת בליל זה יבכיון. וקִינַת מידי שנה. ואחר כך זכור ה' ליהודה. ואחר כך אז בחטאינו חרב מקדש. ואחר כך מכבים הנרות, ואומרים מספר השנים של הגלות. ואחר כך בעודם בחושך אומרים קִינַת על היכלי אבכה וכו'. בורא עד אנה וכו'. שימי רעיה בעצבון וכו'. ומדליקין הנרות, ואומרים ואתה קדוש, וקדיש תתקבל, ושיר למעלות אשא עיני, וקדיש, ועלינו לשבח וכו'. ואין אומרים בלילה קדיש לחדתא עלמא.

47 עיין שו"ת זבחי צדק החדשות (סימן כ"ב) שגם בחל במוצאי שבת אומרים על נהרות בבל, ורק מדלגים אוי כִּי יִרְדַּ אֵשׁ.

48 וכן כתב בשמן ששון (חלק ג' ענין בין המצרים). ובספרו פתח עינים (דף ג"ן ע"ג אות ד'). וזה דלא כפסק מרן בשולחן ערוך (סימן תקנ"ט סעיף ב').

סא. יום ט' באב, מתחילין התפלה בטלית ותפלין כשאר הימים, בלתי שום שינוי. ובחזרה אומרים ברכת כהנים⁴⁹. ואחר החזרה פושטים תפלין וציצית⁵⁰, ומתחילים לומר: וארץ שפל רומי וכו'. ירדתי לתחתיות וכו'. בחודש החמישי וכו'. דוק וחוג וכו'. שכינה צועקת וכו'. בת ציון וכו'. דממו שרפים וכו'. בחודש החמישי וכו'. אך זה היום וכו'. מזמור לאסף וכו'. עד מתי וכו'. איכה צאן ההריגה וכו'. שאי קינה וכו'. גרושים מבית וכו'. איך נוי שודר וכו'. אלי עדתי והלילי וכו'. יום אכפי הכבדתי וכו'. בת עמי וכו'. איך נוי חטאתי וכו'. אבכה ועל שור וכו'. יהודה וישראל וכו'. שומרון קול תתן וכו'. אלה אזכרה וכו'. אללי לי אללי על רוע מעללי וכו'. ואחר כך פסוק הנותן בים דרך וגו' שבסוף קינה המתחלת ספר אמרי שפר, וקדיש לחדתא עלמא. ופותרים ההיכל, ואומרים הקינות כולם שכתובים בספרים של עת פתיחת ההיכל. והפרשה אומרים אותה בניגון הפרשה. ואחר ההפטרה אומרים אשרי. וקודם קריאת ובא לציון וכו', מלבישין הספר תורה, ומניחים בו הרמונים, ואומרים ובא לציון, ומחזירין הספר תורה. (המגיה: וקורין על נהרות בבל בהולכת ספר תורה). וקדיש תתקבל. ובית יעקב. עד סוף עלינו לשבח.

49 וכן נהגו בבית-אל כמ"ש בכף החיים למהרי"ח סופר (סימן תקנ"ט אות ל'). והביא שם שהוא מחלוקת הפוסקים עי"ש.

50 במנהגי בית-אל (סעיף ס"ב): אחר גמר עלינו לשבח וכו'. ויושבים על הארץ לומר הקינות, ומתחילים מהאזינו השמים, ע"כ, וכן עיקר. ועיין מה שהארכתי בדין הנחת תפלין ביום ט"ב בתשובה הנדפסת במקבציאל (גליון ז').

כלתי שום שינוי משאר הימים. ואחר עלינו לשבח,
על נהרות בבל, ואיכה, כסדר הלילה, ואיוב. ובכל
קינה שיש בסופה תנחומין, מדלגין התנחומין.

סב. סדר המנחה לט' באב, כמו שמסודר בסדורים, בלי
שינוי.

סג. ואחר ערבית, טועמים איזה דבר המביאים להם מכים
בית הכנסת, או איזה נדיב, ואחר כך מברכים ברכת
הלבנה⁵¹.

סד. יום י"א אב, הוא יום הנס של עיר מולדתי בגדאד.

סה. יום י"ט אב, עושים התרות כסדר הסידורים, ועיין
קמח סולת. וכן בב"ט אב⁵².

51 וכן נהגו בבית-אל, עיין ברשימת המנהגים שבספר דברי
שלום (סימן ס"ג). ועיין לג"ע החיד"א ז"ל בספרו מורה באצבע
(אות רל"ט). ועיין זכרונות אליהו (חלק א' הלכות ברכות מערכת
הל' אות ב').

52 במנהגי בית-אל (סעיף ס"ד): ביום כ' לחודש אב עושים
התרת נדרים, שהוא ארבעים יום קודם ראש-השנה. והטעם כדאיתא
בזוהר (פרשת פקודי דף רמ"ט ע"ב) דמי שנתחייב נזיפה או נדוי
בבית דין של מעלה ישאר בנדוי ארבעים יום, ואינה נשמעת תפלתו
יעו"ש. ונראה יותר נכון לעשות ביום כ' אלול כמנהג בית-אל,
שהוא מ' יום לפני ר"ה כשנמנה יום כ' עמהם, וכמו בארבעים
יום לפני יום הכפורים שלכולי עלמא עושים ביום כ"ט באב שהם
ארבעים יום עמו, וק"ל.

פרק ט
חודש אלול

סו. סדר הסליחות לחודש אלול: בתחילה אומר הש"ץ תקון חצות. ואחר כך אומר הש"ץ: לשם יחוד וכו' הרי אנחנו מקבלים עלינו אלהותו יתברך ויראתו ואהבתו והנה אנחנו עבדים להשי"ת. הרחמן הוא יזכנו לעבדו בלבב שלם ולעסוק בתורה לשמה ובמצות וגמילות חסדים ויהיו כל מעשינו לשם שמים. והרי אנחנו מכוונים לקיים מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך והרינו מכוונים לקיים מצות עשה של התשובה כמו שנאמר ושבת עד ה' אלהיך. והרי אנחנו מתחרטים על כל מה שחטאנו ושעונו ושפשענו במחשבה ודבור ומעשה, והרי אנחנו מכוונים לקיים מצות עשה של ודוי כמו שנאמר והתודו את חטאתם. והרי אנחנו מתוודים על סדר א"ב כ"ב אותיות תורתך הקדושה לתקן מה שפגמנו בהם. והרי אנחנו אומרים סליחות שתקנו לנו רבותינו ז"ל הראשונים לעשות נחת רוח ליוצרנו ולתקן את שורשה במקום עליון. ויהי נועם ה' אלהינו וגו'. ומתחיל: אשרי יושבי ביתך וגו'. ואין אומרים שאר מזמורים, ולא קמתי באשמורת וכו'. ואחר אשרי, בבית אל יכב"ץ אין אומרים קדיש⁵³. אכן בבית יעקב יכב"ץ אומרים חצי קדיש. ואחר כך מתחילין לך ה' הצדקה. ולפעמים שקודם לך ה' הצדקה, אומרים

53 לא נמצא במנהגי בית-אל הנדפס. אבל בסידור חקת עולם (חלק ה' דף ד' ע"ב) כתב כן.

בקשת בן אדם מה לך נרדם וכו'. ואחר כך אומרים שבט יהודה בדוחק וכו'. ולפעמים כשאין שהות, מדלגים אותו, ומתחילין אל מלך. וי"ג מדות. ואין אומרים שום פסוק אחר כל י"ג מדות, ולא פסוק ויאמר אני אעביר וגו', רק מתחילין רחמנא. וסדר הצדיקים הוא: אברהם יצחק יעקב משה אהרן יוסף דוד פנחס ושלמה. (וכן כלל מסור בידך, כל פעם בכל מקום שיזכירם, זה הוא סדרם, ואין לשנות)⁵⁴. וי"ג מדות, בלא שום קדימה לו, לא אל מלך, ולא אל ארך אפים. ואחר כך אנשי אמונה. ואחר כך אל מלך. וי"ג מדות. ותמהנו מרעות. ואל מלך. וי"ג מדות. ואלהינו ואלהי אבותינו אל תעש וכו'. ופסוק אנחנו בושנו. וודוי. ואין אומרים רבנו של עולם אתודה וכו'. ואחר הודוי אומרים אשמנו מכל עם וכו'. לעינינו עשקו וכו'. ואחר כך לה' אלהינו הרחמים והסליחות וכו', עד מיוחד באהיה אשר אהיה. ואחר כך אחד אלהינו וכו'. ולפעמים מדלגים אותו, ומתחילין לקדושת שמך. ואומרים אחר כך אלהינו שבשמים וכו'. עד הבט לברית וכו'. ואחר כך ענינו אבינו וכו', על סדר א"ב, בניגון. ואחר כך ענינו אלהי אברהם. ואחר כך [ופחד] יצחק. ואחר כך אביר יעקב. ואחר כך

54 כן הוא סידרן בסידור מרן הרש"ש ז"ל (עיין בסידור היר"א הנדפס בצילום חלק ג' עמוד 47). ועיין רב פעלים (חלק ב' חאו"ח סימן ל"ח ובח"ג שם סימן מ"א). ובכף החיים למהרי"ח סופר (סימן תקפ"א אות כ"ה), ובשו"ת זבחי צדק החדשות (סימן קנ"ה). ובהערותי לספר "מכתב מאלהו" שעודנו בכתובים הארכתי בזה.

מגן דוד, העונה בעת רצון, העונה בעת צרה, העונה בעת רחמים, אלהי המרכבה, ענינו רחום וחנון. ואין אומרים ענינו אחרים. ואחר כך רחום וחנון חטאנו וכו'. ואחר כך אל רחום שמך וכו'. ובעשרת ימי תשובה אומרים ה' חננו והקימנו וכו', נגד ז' מדות דוקא. והשאר מדלגין. ואחר כך ה' עשה למען שמך, על דרך הנזכר ברחמנא. ועשה למען שמך עשה למען אמתך וכו', אומרים אותה בנגון, כסדר, עד תהלתנו אתה. ואין אומרים עשה למען מלאכך וכו'. ואחר כך אומרים דעני לעני ענינך. עד דעני לאברהם. ומתחילין רחמנא ענינך רחמנא שזיב וכו'. ואחר כך זכרון לפניך בשחק וכו'. ולפעמים אומרים אם אפס כולו. ואל מלך. וי"ג מדות. ובבית אל יכב"ץ אין אומרים זכרון וכו', ולא י"ג מדות⁵⁴, ולא ידעתי טעמם, שאם בעבור שאין להוסיף על ד' פעמים י"ג מדות, אפשר דשאני הסליחות, שהיא בכללות, שכן יש בה (י"ג) [י"ב] אלפ"י ביתו"ת. וכיון שלא ידעתי טעמם, אין לשנות מן מנהג העולם. ואחר כך מתחיל מזמור לדוד אליך וגו', בלא שום פסוק קודם. אחר כך אתאנו

54 גם לא נמצא במנהגי בית-אל הנדפס. אבל כבר העיד על מנהגן של חסידים כנ"ל הרי"ח סופר ז"ל בכף החיים (סימן תקפ"א אות כ"ה) והעיד שכן הוא בסידור הרש"ש ז"ל. וכן נראה מסידור חקת עולם שם הנדפס לפי מנהגי בית-אל כנודע. אבל בסידור הרש"ש שתח"י שהוא היה של הרב שם טוב מנחם הכהן ז"ל [בעל ספר טוב שם] כתוב לומר ויעבור פעם חמישית לאחר אם אפס כמנהג העולם בזה. וכן ראיתי אחר כך גם בסידור היר"א הנדפס בצילום (חלק ג' עמוד 52). עיין עליו. וצ"ע.

לחלות פניך. ולפעמים מדלגין אותו. אחר כך מרנא
 דבשמיא לך מתחננן וכו'. ואחר כך מתרצה ברחמים
 וכו'. אחר כך רחמים פשוטים בקשנו ממך וכו'. ואחר
 כך חיים טובים בקשנו ממך. ואחר כך בקשת אליך
 ה' נשאתי וכו', אות יקרא החזן, ואות הקהל, עד
 גמירא. ואחר כך אבינו מלכנו כנוסח שבתפלה, בלא
 שינוי כלל. ולפעמים אומרים שומר ישראל, וקדיש
 תתקבל. ואחר כך שיר המעלות ממעמקים. ואומר
 קדיש יהא שלמא רבא, אדם אחר. ובבית אל יכב"ץ
 אומרים שיר המעלות קודם קדיש תתקבל ואין אומרים
 קדיש אחר⁵⁵.

סז. יום כ"ה באלול, הש"ץ אחר שחרית, אומר פרשה
 מפרשיות מעשה בראשית, דבר יום ביומו על הסדר.
 היינו יום כ"ה, מכראשית וגו', ביום כ"ו ליום שני וכו',
 בקול רם.

סח. וערב ראש השנה, אומרים התרות באשמורת אחר
 סליחות. ועיין מנהגי בית אל (אות ס"ו) שאחר מנחה
 אומרים מודים אנחנו וכו'. ואני לא הנהגתי אותו בבית
 יעקב יכב"ץ, שלפי דעתי לא טוב הוא.

55 גם זה לא נמצא ברשימת מנהגי בית-אל. אבל כן הוא
 בסידור חקת עולם, ובסידור היר"א הנ"ל (שם עמוד 60). כמנהגן
 של חסידים, עי"ע.

פרק י

ראש־השנה

ס. ערבית דראש השנה, אם חל בשבת קודש, אומרים בתחילה קבלת שבת כמו שאר שבתות, בלא שינוי. ואחר כך אומרים רבונו של עולם עפר אנחנו וכו' הכתובים בסדורים. ואחר כך לשם יחוד וכו' הרי אנחנו מתפללים תפלת ערבית של יום הזכרון (ואם הוא שבת: שבת ויום הזכרון) שתקן יעקב אבינו סבא קדישא וכו'. אחות קטנה וכו'. והמזמור. ואחר כך סדר התפלה ככתוב בסידור.

ע. שחרית ראש השנה, מתחיל הזמירות עד העמידה, כמו שאר שבתות השנה, בלא שינוי כלל⁵⁶. ואומר מזמור ממעמקים, אחר ישתבח קודם קדיש וברכו. ואחר החזרה אומרים אבינו מלכנו, חוץ מאם חל בשבת שאין אומרים אבינו מלכנו כלל. ומה שכתב בשער הכוונות [דף צ' ע"א] שמורי לא רצה שיאמרו בשבת וכו' [ולא בב' ימים טובים של ראש השנה אבינו מלכנו חטאנו לפניך אבינו מלכנו מחול וסלח לכל עונותינו, וכיוצא בזה בשאר אבינו מלכנו שנזכר בהם בחי' חטאות], הכוונה אפילו למי שנוהג לאמרם, לא רצה שיאמרו עניני חטא וכו', אמנם הוא אפשר

56 פירוש ללא תוספת המזמור לראש השנה המודפס בסידורים שנוהגים לאומרו, ועיין לעיל (הערה 6). וכן הוא מנהג בית־אל כמ"ש בדברי שלום ברשימת המנהגים (אות ע"ג).

שלא היה אומר כלל, וכל דבר שהוא ספק, שב ואל תעשה עדיף⁵⁷.

עא. ובשעת הוצאת ספר תורה, אומרים בריך שמים וכו'. ופסוק לעולם ה' י"ב פעמים. ויהי רצון הנזכר משם רבינו הרש"ש זיע"א. אמנם יהיה רצון שבסידורים אין אומרים. גם בבית אל יכב"ץ אומרים י"ג מדות, ואני לא נהגתי לומר, ואפילו שהזכירה בשער הכוונות⁵⁸,

57 פירושו של רבינו המחבר ז"ל בכוונת האר"י ז"ל בשער הכוונות הוא דחוק ביותר, ואין כן פשט הדברים כלל, אלא אדרבא סבירא ליה שצריך לומר אבינו מלכנו אפילו בשבת. וכנראה שנכנס רבינו המחבר ז"ל לפרצה דחוקה זו כדי ליישב מנהג עיר מולדתו בבל (עיין שו"ת זבחי צדק החדשות סימן ק"ן, ובשו"ת מעשה בית דין סימן ל"א אות ד') שלא נהגו לומר אבינו מלכנו בשבת. ומרן הרי"ח טוב ז"ל בבן איש חי לא גילה דעתו, אבל בספרו תורה לשמה (סימן קס"א) הסכים בדעת האר"י ז"ל שצריך לאומרו גם בשבת, עי"ש. וסיים וז"ל: ואף על פי שהציבור של פה עירנו נהגו שלא לאומרו, אי איישר חילי אתקן שגם הציבור יהיו אומרים אותו, עכ"ל. וכן מנהג חו"ר בית-אל (סעיף ע"ח): בשבת שבין ראש השנה ליום הכפורים אומרים אבינו מלכנו בשחרית ובמנחה, וכל שכן בראש השנה שחל בשבת, עכ"ל. וכן מפורש העיד הרש"י ז"ל על מנהגו של אביו הרח"ו ז"ל מפי האר"י ז"ל בספרו שו"ת באר מים חיים (סוף סימן י"ט) וז"ל: גם בענין אבינו מלכנו ביום ראש השנה שחל להיות בשבת, יש אומרים אותו, ויש שאין אומרים אותו וכו', ומורי הרב ז"ל לעולם היה אומרו בשבת ובחול, וכן אני נוהג לעולם, זולת מחול ומחוק וכו', עכ"ל. והדברים ברורים בס"ד, ובמ"א הארכתי. ועיין לקמן במנהגים (סוף אות פ"ב) שדעת רבינו ז"ל שביום הכפורים יאמרו אבינו מלכנו ואפילו חל בשבת, עי"ש לטעמו.

58 בדרוש א' לחג השבועות (דף פ"ט ע"ב): יום שבועות יקרא ג' פעמים י"ג מדות, ונראה שם שזה בעת הוצאת ספר תורה. וכן כתב בפירוש בדרושי יוה"כ (דף ק' ע"ב) יום צום וכו' ויעמוד בשעת הוצאת ס"ת ויקרא ג"פ י"ג מדות.

דאטיא זכירה ריש מי שפקפק בזה מטעם שאין אומרים י"ג מדות ביו"ט, וגם אטיא זכירה בחמדת ישראל של (מוהר"ח"ו) [מוהר"ש"ו] ז"ל⁵⁹ שפקפק בזה, ואמר כמדומה לי שכתב בן [האר"י ז"ל] בתחלת למודו. ולכן לא הנהגתי לאומרו⁶⁰. ואין מעלין יותר מחיוב היום⁶¹.

עב. סדר התקיעות: קודם התקיעות, בין ביום א' בין ביום ב', דורשים כמו חצי שעה, ואפילו חל בשבת קודש. ואומרים קדיש על הדרשה. וביום א' אם חל בשבת קודש אומרים פרשת העקידה. ופסוק ושחט אותו וגו'. ורבונו של עולם, עד והארץ אזכור. ומזמור מ"ז פעם אחת. ואחר כך יהי רצון שתקן רבינו

59 לא נמצא בסידור חמדת ישראל הנדפס. וידוע שבכתבי-יד יש שינויים מהנדפס, ואינו תחת ידי כעת לעיין עליו.

60 ועיין בספר מעשה נסים להר"ן כדורי (עמוד קל"ג-קל"ד) ובהערתי לשם. והגם שהעולם תמהים בדבר להיות שנוצר להדיא בשער הכוונות, אין כאן שום קושיא, שמהר"ח"ו ז"ל לא הכניס רשימת מנהגים אלו של רבו שמצא בגליוני הסידור אשכנזי שלו מימי קטנותו תוך ספר שער הכוונות שערך, אלא רק מה שקבל מפי רבו ז"ל בסוף ימיו, שהם קבלה אמיתית מפי אליהו ז"ל כנודע. ורק בנו הרש"ו ז"ל שמצא בין כתבי אביו רשימות הנ"ל הכניסם בספר שער הכוונות שבעריכתו, וכמ"ש בהגהותיו לשם. וברור שדעת הרח"ו ז"ל היה שאין מנהגים אלו בכלל קבלת רבו ז"ל, ודו"ק. ונראה שעיקר הקפידא הוא על אמירת י"ג מדות, אבל יהי רצון אפשר לאומרו. ומה שכתב רבו ז"ל כאן: אמנם יהי רצון שבסידורים אין אומרים, וכן כתב לעיל במנהגים (אות מ"ו ונ"ו, ולהלן אות פ"ג וצ"א), נראה הכוונה ליהי רצון הארוך שמקורו מספר חמ"י ושאר נוסחאות לא ברורות, ולא ליהי רצון שאומרים אחר י"ג מדות, ודו"ק. ועיין מ"ש בספרי עמודי הוראה (אות רי"ד).

61 כדלעיל (הערה 27).

הרש"ש זיע"א הכתובה בסדורים שלו. ואם הוא בחול אומרים פרשת העקידה כנזכר. ואחר כך פזמון ה' בקול שופר וכו'. ואחר כך מזמור מ"ז שבעה פעמים, פעם הש"ץ ופעם הצבור, ובין הכל יהיה שבעה פעמים. ואחר כך הפסוקים שבסדור. ולשם יחוד כמו הסדורים. וכן הוא ביום ב', (ודוקא) [אלא] שיש הפרש שביום ב' במקום פרשת העקידה, אומרים עת שערי רצון וכו'. ונוהגים לפסוק מעט בין תשר"ת לתש"ת, ובין תש"ת לתר"ת, להרהר בתשובה, ולפשפש כל אחד ואחד במעשיו⁶². ואחר התקיעות אומרים כל כלי וכו', כמו שכתוב בסדורים. ואשרי יושבי ביתך. ופסוק ימלוך ב' פעמים. ומזמור לדוד כמו חזרת הספר תורה של יום שבת קודש בלא שינוי.

עג. מוסף דראש השנה. בלחש, בין ברכה לברכה תוקעים עשרה קולות. ואין מקרין לתוקע. ואין מפסיקין בין לחש לחזרה כי אם בפסוק אוחילה לאל דוקא. ובחזרה תוקעים בין ברכה לברכה עשרה קולות. ובקדיש תתקבל קודם תענו ותעתינו עשרה קולות. ואחר הקדיש אין כאלהינו וכו'. ואין אומרים כל ישראל⁶³. ואחר תנא דבי אליהו וכו' אומרים לדוד מזמור. ותפלה הסדורה

62 לא כתב רבינו המחבר ז"ל להדיא דיש להתוודות בפה בלחש, וכמ"ש בפירוש רבינו האר"י ז"ל בשער הכוונות בדרושי ראש השנה (דף צ' ע"א), וכמסודר בסידור מרן הרש"ש ז"ל. וכבר הארכתי בזה בספרי עמודי הוראה על מורה באצבע (אות ר"ס) עי"ש ותרו"ץ.

63 עיין לעיל במנהגים (אות ל"ה), ובהערות לשם.

בכף אחת [סימן ט"ו]. וקדיש על ישראל. ואחר חזרת הקהל ברוך ה' המבורך, קודם אמירת עלינו לשבח, תוקעים תרועה גדולה, ואחר התרועה גדולה מתחילין עלינו לשבח הש"ץ וכל הקהל בנגון.

עד. מנחה, כמו שהוא בסדורים. ואם חל בשבת אומרים בהוצאת ספר תורה ואני תפלתי, וברוך שמים, כמו שאר שבתות. ובעמידה אומרים אב הרחמים⁶⁴. ואחר קדיש תתקבל אומרים מזמור ראש השנה הרנינו וגו'. ואין אומרים צדקתך וצדקתך אם חל בשבת⁶⁵.

עה. סדר ותשליך, כמו שכתוב בסדורים. ואם חל בשבת קודש אין אני נוהג לאומרו, וכמו שכתב הרב חיד"א ז"ל ביוסף אומץ יעויין שם. ומאותו טעם עצמו אין לעשות ביום ב' כמו שכתב הרמ"ז ז"ל. וכן כתב הרב חיד"א ז"ל בברכי יוסף משם גורי האר"י ז"ל, דלא שייכא כי אם ביום א'. ועוד דכיון שלא נמצא בפירוש בדברי האר"י ז"ל, כל כי האי גוונא שב ואל תעשה עדיף. והכי מסתבר, שאם שייכא ביום ב', למה אין עושים אותה בכל שנה ושנה בשני הימים, כמו התקיעות וכיוצא, שזה בפנימיות וזה בחיצוניות ודו"ק. ובמקום אחר הארכתי. ועיין מנהגי בית אל (סימן ע"ז) שנוהגים

64 ולא: אב הרחמן. כן כתב בשער הכוונות (דף צ"ו עמוד ד') לומר במנחה של שבת אב־הרחמים. ובמנהגי בית־אל (מהרב אג"ן. סעיף ה') כתוב אב הרחמן. וכבר העיר על זה הר"א פירא בהגהותיו שנדפסו ב"מקבציאל" גליון י"ד (עמוד ע"ח). מדברי מוהר"ו בספר הכוונות כנ"ל. וראה בהערתי שם.

65 עיין שמן ששון (חלק ג' על דרוש ו' דר"ה אות מ').

לאומרה [בחל ראש השנה בשבת]. ולהיות שאין הדבר ברור שהיה המנהג כן בזמן רבינו הרש"ש זיע"א, לכן ממקומי לא אזור. ועיין בספר מועד לכל חי [סימן י"ג סעיף ע']⁶⁶.

פרק יא

שאר חודש תשרי

עו. צום גדליה, כמו שאר הימים. ואחר החזרה אבינו מלכנו, וודוי ונפילת אפים, ואבינו מלכנו, כמו שאר הימים, בלא תוספת. ואומר קינה אחת. ויקום דם עבדך וכו' אין לאומרו, וכוזכר במועד לכל חי [סימן ט"ו סעיף כ"ד]. ואחר כך י"ג מדות ואנשי אמונה וכו', וכמו י"ז בתמוז יעויין שם [לעיל, אות נ"ז]. וגם מזמור שכתוב בסדורים לומר ביום צום גדליה, אין לאומרו.

עו. שבת תשובה, כמו שאר שבתות, בלא שינוי. ואין אומרים אבינו מלכנו⁶⁷. גם קודם הוצאת ספר תורה, מוכרים המצוות של ליל כפור, שלא יתעכבו כליל כפור במכירה.

66 עיין מה שכתבתי בזה בספרי עמודי הוראה (אות רס"ד, מד"ה ובענין אמירת תשליך), דהעיקר כעדות הרב יעקב ענתבי ז"ל משם הרש"ש ז"ל שיש לומר תשליך גם בחל ראש השנה בשבת. (ושם הבאתי דברי הרמ"ז והחיד"א שציין רבינו להם). ועיין בשו"ת זבחי צדק החדשות (סימן ל"ה, ונ"ה). ופשר דבר הסתירה שבדבריו עיין בספר זהב שבא למהר"ש אגסי ז"ל (עמוד ק"ח) ובהערתי לשם, ובספרי תהלות יוסף (שבספר הוד יוסף עמוד י"ז, במהדורה ראשונה). ועיין בשו"ת מעשה בית דין הנד"מ ובהגהת הרב העורך שליט"א לשם.

67 עיין לעיל (סעיף ע' ובהערה 57 שם).

עה. ומברכים ברכת הלבנה קודם כפור⁶⁸.

פרק יב

יום־הכפורים

עט. ערב יום הכפורים, אחר הסליחות, עושים התרות. ואומרים מזמור לתודה בזמירות⁶⁹. גם אבינו מלכנו אומרים אפילו חל יום הכפורים בחול⁷⁰, ומחסרים ממנו הזכרת חטא, כמו יום ראש השנה.

פ. מנחת ערב יום הכפורים, [אומרים אחר עמידת לחש] על חטא בסדר אלפ"א בית"א, ותשר"ק. וכן בכל פעם ביום הכפורים. ועיין בני יששכר שרמו א"ת חטאתם אלף בי'ת תשר'ק יעויין שם. ומזמור שקודם עלינו לשבח למנצח [בנגינות], כמו בשאר הימים, ולא כמו שכתוב בסדורים.

68 הרמ"א כתב (בסימן תכ"ו סעיף ב') שאין מקדשין הלבנה קודם יום הכפורים, אלא במוצאי יום הכפורים. אך בלבוש (סימן תר"ב) כתב בשם גדול אחד שטוב לקדשה בתוך ימי תשובה, כדי שתבוא מצוה זו ותוסיף על זכויותינו. והובא בשלמי חגיגה (דף רל"ב ע"א). וכן הוא במנהגי בית־אל (סעיף פ'). וכן כתב ג"ע מרן החיד"א במורה באצבע (אות רפ"ג) שיותר נכון לברך קודם יום הכפורים מכמה טעמים. ועיין שם בעמודי הוראה. ועיין זכרונות אליהו (חלק א' הלכות ברכות מערכת הל' אות א').

69 עיין לעיל (הערה 36).

70 לאפוקי מדברי הרמ"א שכתב (בסימן תר"ד סעיף ב') שלענין אמירת אבינו מלכנו בערב יום כפור יש בו מחלוקת בין האחרונים, ומנהג עירי שלא לאומרו כי אם כשחל יום כפור בשבת שאין אומרים בו אבינו מלכנו, אז אומרים אותו ערב יום כפור שחרית. ועיין לעיל (אות ע').

פא. ליל כפור, מברכים על הציצית מבעוד יום, ואין חוששים לסברת מועד לכל חי [סימן י"ז סעיף ג'], כיון שכתב רבינו האר"י ז"ל לברך⁷¹. ואומרים בקשה לה' ענויים שסידר הרד"ף ז"ל. ואחר כך לך אלי תשוקתי. ומוציאים שבעה ספרי תורות. ואומרים כל נדרי וכו', ג' פעמים, בכל פעם אומר אותה אחד (מגדולי) [מגדולי] הקהל הנמצאים, כסדר כף (נחת) [אחת, סימן ט"ז]⁷². ואומר השליח ציבור ועונים הקהל שבעה פעמים אור זרוע לצדיק. ומברך השליח ציבור שהחיינו. ואחר כך אומרים לשון הזוהר הנדפס [בסידורים] דוקא. ומסבכים בספרי תורה, ואז מברך השליח ציבור לקוני המצות ולקהל. ומחזירין ספרי תורה. ואומר השליח ציבור רבנו של עולם עפר אנחנו וכו'. ואומר לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה הרי אנחנו באים לקיים מצות קריאת שמע דערבית ומצות תפלת ערבית של יום הכפורים שתקן יעקב אבינו סבא קדישא וכו', כנזכר בערבית [לעיל, אות ב']. ואין אומרים פסוק והוא רחום⁷³. ואם חל יום הכפורים בשבת, אחר יהי רצון של ה' ענויים, עושים קבלת

71 בשער הכוונות (דף ק' ע"א) כתב שאין צורך לברך עליו. וכתב שם הרש"ו: אני ראיתי למורי [הרח"ן] ז"ל שהיה מתעטף בציצית קודם שתשקע החמה, ולכן היה מברך עליו. [והיינו דהאר"י שכתב לא לברך, איירי במתעטף בלילה, וכמ"ש שם: המנהג שנהגו להתעטף בציצית בליל יוה"כ]. וכן הוא במנהגי בית-אל (סעיף פ"ב): שצריך לברך.

72 וכתב שם שהוא הנוסח שהיה אומר הרש"ש ז"ל.

73 וכן כתב מרן הרי"ח טוב ז"ל בבן איש חי (שנה א' פרשת וילך אות י"ג), עי"ש מ"ש בטעם הדבר.

שבת כשאר שבתות⁷⁴, ואחר כך לך אלי וכו', כסדר הנזכר. ואומר קדיש וברכו, עד סוף העמידה, כסדר הסידורים. ואחר העמידה חצי קדיש. ואם חל בשבת קודש אומרים ויכולו. וברכת מעין שבע. וחצי קדיש. ומתחיל פתיחה [לסליחות] אנא בקראנו לקול שוענו וכו'. ובסיום יאמר ה' שמעה ה' סלחה וכו'. השיבנו וכו'. אל מלך יושב וכו'. ואין אומרים הפסוקים והתחינות הכתובים בסידורים. ומתחיל הסליחות כמו בסליחות, שאין מוסיפים שום פסוק בי"ג מדות. ואחר הוידוי תיכף מתחיל מה נאמר לפניך וכו'. ואין אומרים אשמנו מכל עם וכו'. וכן אין אומרים רבנו של עולם אתודה וכו'. וסדר על חטא אבג"ד ותשר"ק. ואחר כך אדיר ונאור וכו'. וקדיש תתקבל עם נ' שערי דוקא, בלא תוספת. ואחר כך ד' מזמורים של תהלים אשרי וכו', בלא פסוקים אחרים, ולא כוונות⁷⁵, ולא יהי רצון הנדפס בסידור, רק הד' מזמורים דוקא. ואחר כך לדוד מזמור, ותפלת הפרנסה בנוסח כף אחת [שם]. ועלינו לשבח וכו'. ואחר כך לומדים תהלים כולו, עם בקשות שבעה כורתי ברית, בלתי סליחות.

74 עיין להגאון מהר"ח פאלאג'י ז"ל בספרו רוח חיים (סימן תרי"ט אות ד') שכתב דאין לומר קבלת שבת בחל יום הכפורים בשבת. אמנם בספרו מועד לכל חי (סימן י"ט אות ג') כתב כדברי רבינו כאן. ועיין כף החיים למהרי"ח סופר (סימן תרי"ט אות ל"ח).

75 מקורו של רבינו ז"ל בזה הוא מדברי החיד"א ז"ל במורה באצבע (אות רע"ג). ועיין שם בעמודי הוראה. ובמועד לכל חי (סימן י"ז אות י"ד).

ואין אומרים תקון לאה. ובאשמורת אומרים כתר
מלכות שתיקן הרדב"ז דוקא, ולא אחר⁷⁶.

פב. תפלת שחרית ליום הכפורים: מתחיל פתיחת אליהו,
ודברים אחדים, והזמירות, כסדר שבת קודש ממש⁷⁷.
ואומר מזמור שיר ליום השבת, אפילו חל בחול.
ומזמור ממעמקים קראתיך וכו' קודם ברכו. והשאר
כמו בשאר שבתות. ואחר העמידה מתחיל החזרה
ה' שפתי וכו'. ואומר ג' ראשונות, עד הקדושה, כמו
שאר הימים. ואין אומרים ובכן נקדישך, או פתיחה
אחרת. ואחר אלהינו ואלהי אבותינו מחול לעונותינו
וכו', אומרים אלהינו ואלהי אבותינו אל תעש עמנו
כלה, ווידוי, ומה נאמר לפניך וכו'. אבל השאר, ווידוי
רבינו נסים, ואשמנו מכל עם וכו', אין אומרים אותם⁷⁸.
וגומרים החזרה כמו שמסודר. ואומר אבינו מלכנו
וכו', אפילו חל בשבת, לפי שתקנת רבי עקיבא הוא,

76 עיין בספר כסא אליהו המיוחס לרבינו המחבר ז"ל (שער
הרביעי) שתיקן שם נוסח כתר מלכות לליל כפור, וצ"י.

77 פירוש בלא תוספת המזמורים שנוהגים להוסיפם, וכמ"ש
לעיל (הערה 6 והערה 56).

78 במנהגי בית-אל (סעיף פ"ד) כתב, שכליל יום הכפורים
אומרים בסליחות הוידוי הגדול לרבינו נסים ז"ל הנדפס בכל
הסדורים בחזרת שחרית. אך כבר העיר על זה הר"א פירירא
בהגהות שנדפסו ב"מקבציאל" (גליון י"ד עמוד פ"א) מדברי האר"י
ז"ל שלא לומר הוידוי הזה. וראה שם בהערה מה שכתבתי שיש
להסתפק אם הכוונה שלא יאמרנו כלל, כי פוגם ח"ו, או שהחשש
מפני ההפסק באמצע התפלה, ולכן נהגו בבית-אל לאמרו בערבית
אחר העמידה, שאין שם חשש הפסק, אך הר"א פירירא דעתו
כפשט לשון הרב ז"ל שאין לאומרו כלל, וכן עיקר, וכדעת רבינו
המחבר ז"ל.

והוא נהרג ביום הכפורים, אפשר שיעלה זכרוננו לטובה לנקום נקמתו בקרוב⁷⁹. וסדר הסליחות מתחיל למענך וכו', וגומר כפי הסדר המסודר. רק שבי"ג מדות אין אומרים שום פסוק, ולא קודם רחמנא.

פג. ומוציאים ספרי תורה. ואומרים בריך שמיא וכו'. וגם י"ב פעמים לעולם ה'. והיה רצון שתיקן הרש"ש זיע"א כנוצר ביום ראש השנה [לעיל, אות ע"א]. וגם יהי רצון שתיקן רב חיד"א ז"ל, הנדפסה בסדורים החדשים. ואין אומרים י"ג מדות, ולא שאר יהי רצון. ומנהגנו לדרוש קודם קריאת התורה, חצי שעה. ואומר קדיש. והעולין ששה בתורה, ואם חל בשבת, שבעה, בלא תוספת כלל⁸⁰.

פד. אחר קריאת ספר תורה כסדר שאר שבתות [תפלת מוסף]. ואחר לחש דמוסף, מתחיל השליח ציבור אוחילה לאל וכו', עד המלך הקדוש, כמו כל יום ראש השנה, בלא שום שינוי ותוספת. ואחר עלינו לשבת, אומר היה עם פינו וכו', עד וריחמתי את אשר ארחם. ואין אומרים ארוממך חזקי וכו', ולא אערוך

79 כדברי רבינו כן הוא במדרש שוחר טוב למשלי (פרשה ט'). וכן כתב מרן הרי"ח טוב ז"ל בבן יהוידע (ברכות דף ס"א ד"ה אמרו לו תלמידיו). וכן כתב בספרו לשון חכמים בלימוד ליום הכפורים. וכ"כ בבן איש חי (שנה א' פרשת וילך אות כ"ב). ועיין מ"ש מהרי"ח סופר ז"ל בכף החיים (סימן תק"ף אות ט"ו). וצ"י ואכמ"ל. ועיין מ"ש לעיל (הערה 57) מה שנוגע לסעיף זה.

וכו', כי אם אחר היה עם פינו וכו' וריחמתי את אשר ארחם, יתחיל אתה כוננת וכו'. ונוהגים לומר סדר העבודה של מוהרד"ף ז"ל. ואחר כך אומר: ובכן כמו ששמעת תפלת כהן גדול וכו' עד ורחמתי את אשר ארחם. ואחר כך יאמר: ובכן היה לאין מחמד כל עין וכו' עד ועגוי נפשנו תהיה סליחתנו. ואומר אחר כך: ואתה אמרת ונשלמה פרים שפתינו יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתהיה חשוכה ומרוצה לפניך סדר עבודת היום שקרינו לפניך כאלו הקרבנו היום קרבנות חובותינו לפניך ונאמר וזאת התורה לעולה וכו'. ונתת לנו ה' אלהינו את יום הכפורים וכו'. עד ונשלמה פרים שפתינו. אלהינו ואלהי אבותינו מחול לעונותינו וכו'. ואין אומרים ועתה ה' אלהינו חרב מקדש, ולא שמם הר ציון וכו'. וגם אין אומרים אלהינו ואלהי אבותינו תאיר אורנו וכו'. ואומרים אל תעש עמנו כלה וכו'. ויידוי. ומה נאמר לפניך וכו'. ואין אומרים וידוי רב שם טוב⁸¹, ולא אשמנו מכל עם וכו'. וגומרים המוסף כסדר מוסף ראש השנה. ואחר מוסף חצי קדיש. ומתחיל ישראל עבדיך עד ורקינים. אחר כך ה' שמעה ה' סלחה וכו'. השיבנו וכו'. ואל מלך יושב וכו'. וסדר הסליחות כמו הסידור. ואין אומרים שום פסוק, ולא מי אל כמוך. כי אם אחר הי"ג מדות, אומר פסוק אחד מאנא בכח. ואחר כך קדיש תתקבל, עם חמשים שערים

81 עיין לעיל (הערה 78), לגבי וידוי רבינו נסים ז"ל. ושייך גם לוידוי זה.

דוקא. ואומר אין כאלהינו וכו'. ופטום הקטורת. ולדוד מזמור. ותפלה על הפרנסה הכתובה בכף אחת [סימן ט"ו]. ועלינו לשבח בניגון כמו בראש השנה, בלא שום שינוי.

פה. מנחת יום הכפורים, מתחילין בשעה תשיעית. פתיחת אליהו, ופרשת העקידה עם היהי רצון שתקן הרב חיד"א בכף אחת [סימן ח']. ומתחילין מנחה. ומוציאין ספר תורה, ואין אומרים שום בקשה, רק בריך שמיא. ואם חל בשבת קודש אומרים ואני תפלתי וגו'⁸². ובעמידה ובחזרה אב הרחמים⁸³. ואין אומרים צדקתך וצדקתך⁸⁴. והחזרה כמו שחרית, בלא (וכן נקדשך) [ובכן נקדישך]. וכן אין אומרים שום וידוי⁸⁵,

82 מר"ן בשלחן ערוך (סימן תרכ"ב סעיף א') כתב שאין אומרים ואני תפלתי ביום הכפורים שחל בשבת. וכן כתב בהגהת הצמח בנגיד ומצוה (בסדר יוה"כ) לפי הסוד. וראה מה שכתב בזה בעטרת צבי (זידיטשוב) לפרשת תרומה (דף קנ"ו). וגם בבית-אל כנראה לא אמרו, (עיין שם אות ה'). ועיין לעיל אות ע"ד). אך בסידור הרש"ש להיר"א (עמוד 674) כתב שבשנת תרל"ו אמרו. ועיין שם עוד (עמוד 245, ועמוד 679). ועיין בשמן ששון (חלק ג' דרוש ו' דר"ה אות מ'), ובאמת ליעקב בקונטרס שפת אמת (דף ק"ב סימן ט'), ומועד לכל חי (סימן י"ג אות ס"ז), ומעשה נסים (עמוד ק"כ), ובכף החיים להרי"ח סופר (סימן תרכ"ב אות ב').

83 באמת ליעקב בקונטרס שפת אמת (דף ק"ב עמוד ג') שאלה ט', כתב שנפל בזה הפרש בין החברים, והשיב שלא לומר כי אם אב הרחמן כמו בחול. אך בהערה שם במוסגר הביא מהר"ח דילה רוזה שצריך לומר אב הרחמים, וכמדומה לי שכך אנו נוהגים בק"ק חסידים. וכן הוא במנהגי בית-אל (מהרב אג"ן, סעיף ה').

84 עיין מ"ש לעיל (הערה 65).

85 עיין לעיל (הערה 78).

חוץ מן וידוי אחד. ואין נושאים כפיהם. ואחר החזרה אומרים אבינו מלכנו. וחצי קדיש. ואומר פתיחה יה שמע וכו'. וסדר הסליחות כמו הסידור דוקא, בלא אמירת פסוקים. ואחר [כך] קדיש תתקבל, ונ' שערים, ועלינו לשבח בניגון.

פו. סדר נעילה: קודם כל אומרים תפלה שסדר מוהרד"ף. ואחר כך אל נורא עלילה וכו'. ואשרי יושבי ביתך ועמידה. ואחר העמידה דוקא פסוק אוחילה וכו'. והחזרה בלא (וכן) [ובכן] נקדישך וכו', כי אם כשאר החזרות של שחרית-מנחה. וכן בלא וידוים⁸⁶, רק וידוי הנהוג. ואחר פעם ג' של י"ג מדות, אומר שבעה פעמים קראתי בכל לב, ועל כל פעם חוזרים אותו הקהל. ואחר כך שבעה פעמים ה' הוא האלהים וכו'⁸⁷. ואומר קדיש. וקודם תענו ותערתו, תוקעים

86 עיין לעיל (הערה 78).

87 ומנהג בג'דאד לומר הש"ץ ה' הוא האלהים, ואומרים עמו הקהל פסוק קראתי בכל לב, וכשגומר הש"ץ ה' הוא האלהים, אז עונים הקהל ה' הוא האלהים, והש"ץ אומר קראתי בכל לב. וכן הביא המנהג היפה ללב (סימן תרכ"א אות ב'). והטעם משום שלא לומר ה' הוא האלהים זה אחר זה, דדומה לאומר שמע שמע. ועיין בכף החיים (שם אות כ"ט) שהקשה על טעם זה שהוא נגד דברי האר"י ז"ל ושאר הפוסקים דלא חשו לזה, והוא מפני דבלאו הכי בפסוק עצמו כפולים עי"ש. והביא שם מנהג בית אל כמנהגו של רבינו ז"ל, לומר תחילה שבעה פעמים קראתי, הש"ץ אומר והקהל עונים, וכן אחר כך על דרך זה שבעה פעמים ה' הוא האלהים, עי"ש. ויש להעיר שבכתבי האר"י ז"ל לא מוזכר אמירת פסוק קראתי, ואפשר שמנהג בג'דאד שמבליעים אותו בין פסוקי ה' הוא האלהים, הוא מפני חשש הטעם שכתב

עשרה קולות. ואחר כך אומר תענו. ואחר גמר הקדיש,
תוקעים תרועה גדולה. ואומרים כל כלי יוצר וכו',
כנזכר בסידורים.

פז. ואחר כך מתפללים ערבית. ואומרים קדיש ברכו וכו'.

פרק יג

חג הסוכות

פח. סדר חג הסוכות. עושים סוכה להתפלל בה⁸⁸.

פט. ואחר מנחה, קודם ערבית, אומרים יהי רצון הכתוב
בסידורים. וקודם ערבית מוכרים הדלקת אברהם אבינו.
(וכן בכל לילה ולילה מוכרים ההדלקה של אחד מהו'
אושפיזין המיוחס לאותה הלילה). ומוכרים פתיחת
שערים, ורמונים, והולכת ספרי תורה של היום, לבלתי
נפסיק למחר בין החזרה להושענות. וזה דוקא אם חל
יו"ט סוכות בחול.

צ. ואומר לשם יחוד דערבית. ואחר כך מזמור למנצח
משכיל וכו'. ושאר התפלה, כמו בסידורים. ואם חל
בשבת קודש אומרים קבלת שבת כשאר שבתות. ולשם
יחוד דערבית. ומזמור למנצח וכו'.

הרב יפה ללב, אבל לא רצו לומר להדיא פסוק זה שלא הזכירו
האר"י ז"ל, אלא באופן הנזכר בהבלעה. ודו"ק.

88 היינו שמתפללים כל התפלות בכל ימי הסוכות בתוך הסוכה
שעושים בחצר או בגג בית-הכנסת. לקיים דברי האר"י ז"ל בשער
הכוונות (דף ק"ג ע"ד). וכן הוא במנהגי בית-אל (סעיף פ"ח).
ועיין באורך בכתר שם טוב חלק ז' (עמודים כ"ה-ל').

צא. שחרית, כסדר יום שבת קודש. ואומרים מזמור שיר ליום השבת, אף אם חל בחול. ואחר החזרה מברכים על הלולב⁸⁹. ועושים בהלל נענועים ד' פעמים, כמו שכתוב בסידורים, ואפילו שברכו על הלולב בסוכה סמוך להלל. ולא עושים כתירוץ מוהרש"ו ז"ל דאם ברכו על הלולב בסוכה סמוך להלל שעושים ג' יעויין שם⁹⁰, אלא עושים ארבעה נענועים בהלל ואפילו שברכו ונענעו קודם ההלל. ואחר גמר ההלל קודם קדיש תתקבל, מוציאים ספר תורה בחשאי ובשתיקה, שלא יפסיקו, ומניחים אותו על התיבה, ומקיפים בהושענות. ואין אומרים פזמון סובבי תורתך, וכהוראת הרב בית דוד ז"ל. גם הפסוקים שבסוף ההושענות אין אומרים. ואומרים קדיש תתקבל. ואחר כך מוכרים שאר מצוות. ופותחים הספר תורה, ואומרים בריך שמיה וכו'. ואין אומרים יהי רצון הנדפס בסידורים⁹¹. וסובבים בספר תורה להראות להעם. ואין מוסיפים על העולים⁹².

צב. ומתפללים מוסף על דרך מוסף שבת בלא שינוי.

צג. מנחת סוכות, אומרים מזמור למנצח משכיל, קודם עלינו לשבח. וכן בכל ימי הסוכות.

89 כן כתב בשער הכוונות (דף ק"ג ד'): ומה טוב היה אם היית מתפלל בסוכה, כדי שתתפלל ותטול הלולב בברכתו בשעה הראויה אליו, שהוא אחר תפלת שחרית, קודם ההלל.

90 בהגה ה' בשער הכוונות שם, שתירץ בזה סתירות מדברי הזוהר לדברי האר"י ז"ל. ועיין מ"ש בזה בספרי עמודי הוראה (אות רצ"א).

91 עיין לעיל (אות ע"א) ובהערות שם.

92 והטעם כדלעיל (הערה 27).

צד. ערבית. קודם ערבית אומרים לשם יחוד וכו' הרי אנחנו מתפללים תפלת ערבית של מועד. ואומרים למנצח משכיל. וכן בשאר לילות חול המועד.

צה. ואחר ערבית, אומר השליח ציבור לשם יחוד וכו' הרי אנחנו עושים זכר לשמחת בית השואבה לעשות נחת רוח ליוצרנו ולתקן את שורשה במקום עליון ויהי נועם ה' וכו'. ואומרים פזמונים שעה אחת מעלה מטה.

צו. שחרית דחול המועד, כמו חול המועד של פסח [לעיל, אות נ"ב]. ובמקום למנצח אלהים יחנונו שקודם ברוך שאמר, אומרים השמים מספרים. ליל ה' אחר שמחת בית השואבה מוכרים החתנים, גם עליות ספר תורה דשמחת תורה, לפי שאין מוסיפים בעליות ספר תורה יום שמחת תורה וכאשר יתבאר במקומו.

צז. בשבת קודש שבתוך החג, אין עושים הקפות, ואין אומרים הושענות ביום שבת קודש.

צה. יום הושענא רבה, מתפללים כסדר שאר הימים בלא שינוי כלל. וסדר ההקפות כסדר הסידורים בלא שינוי. כי אם בנוסח עננו בהקפה א' עננו אלהי אברהם וכו', עננו רחום וחנון. בהקפה ב' אלהי יצחק, ורחום וחנון. הקפה ג' אלהי יעקב, ורחום וחנון. הקפה ד' העונה בעת רצון, רחום וחנון. הקפה ה' העונה בעת צרה, רחום וחנון. הקפה ששית העונה בעת רחמים, רחום וחנון. ואין אומרים פזמון פינחס רק של יוסף. אחר הקפה אומרים של דוד. ואחריו פינחס⁹³. ועננו

מגן דוד. ואלהי המרכבה. ורחום וחנון. ואחר קדיש
תתקבל אומרים לשם יחוד של חבטת הערבה⁹⁴.
וחובטים הערבה ה' פעמים. ואחר כך אומרים יהי
רצון שתיקן הרב חיד"א ז"ל בכף אחת [סימן י"ז].
וגומרים התפלה כמו שאר ימי חול המועד.

צט. ליל שמיני עצרת, כסדר שאר יו"ט.

ק. ואחר ערבית, מניחים ספר תורה על התיבה, ומניחים
אתו איש ירא שמים, ועושים שבעה הקפות. ואחר כל
הקפה אומרים בניגון פסוק ימין ה' רוממה וגו'. שמע
ישראל וגו'. ה' מלך שני פעמים. אנא ה' הושיעה שני
פעמים. אנא ה' הצליחה (וכו') שני פעמים. והיה
רצון שתקן הרב חיד"א ז"ל [בצפורן שמיר סימן י"ב],
הפסוקים דוקא ביום טוב⁹⁵. ואם חל ביום שבת קודש
אין אומרים יהי רצון הנזכר, רק ימין ה' רוממה.
וה' מלך וכו'. הפסוקים הנזכרים בניגון. ואין נושאים

94 כמ"ש בשער הכוונות דרושי סוכות (דרוש ח' דף ק"ח ע"א).
ומה שכתב לומר אחר החבטה יהי רצון שתיקן החיד"א, צ"י,
כי הוא מתוקן לאמרו לפני החבטה, וצריך לו תיקון לשון כדי
לאמרו לאחר החבטה.

95 נראה פירושו שאין לומר הפסוקים הנזכרים שם לפני יהי
רצון לכל הקפה, והם: שמע ישראל, ה' מלך שני פעמים, יהי
חסדך וכו', קומה וכו' וכו', וכן לפני כל הקפה לפי בחינתה
כיעו"ש, אלא דוקא בהקפות שעושים ביום טוב, היינו כלילה
לאחר תפלת ערבית, וביום, לאחר שחרית ומנחה, אבל בהקפות
שעושים במוצאי החג אין לומר הפסוקים, ושוב היינו טעמא כמ"ש
לעיל (הערה 2) דאין לומר פסוקים כלילה, ודו"ק, ועיי' מ"ש לעיל
(הערה 40), ולענ"ד דבריו אינם מוכרחים, ולמעשה מאד הגזים
באזהרת קריאת מקרא כלילה נגד הנהוג והמקובל, והבוחר יבחר.

רק ספר תורה אחד להקיף בו התיבה. והקפה א' היא של חתן תורה, והקפה ב' חתן בראשית, הקפה ג' חתן מעונה, ושאר הקפות הגבאי מזמין לנכבדי בית הכנסת.

קא. בשחרית, מתפללים כמו שאר יום טוב. ובהוצאת ספר תורה אין אומרים כי אם בריך שמויה. ואין מעלין לספר תורה כי אם חובת היום⁹⁶, חוץ מספר תורה של בראשית, היינו חתן בראשית, שאינו בכלל מגין חובת היום, שעיקר תקנתו כדי שלא לעמוד על הפרק, וכדי שלא ימצא מקום להמקטרג. ויש שסוברים שאין מברכים אחר קריאת חתן תורה, ולא בתחלת קריאת בראשית, ולכן נחשב לאחד. ואחר גמר תורה, תיכף יברך חתן בראשית, (כי בשעה שמכבדים לעלות לספר תורה החתן תורה, קוראים גם החתן בראשית). וקודם שיתחיל החתן מלת בראשית, הסמוך אצלו אומר "בסימנא טבא", ולא החתן, שלא יפסיק בין הברכה לקריאה.

קב. ואחר מוסף, עושים הקפות, (ובבית אל יכב"ץ עושים קודם מוסף דוקא ולא אחר מוסף)⁹⁷, ובסדר הלילה.

קג. מנחה, כשאר מנחת יו"ט.

קד. ואחר מנחה, עושים הקפות כסדר הנזכר.

96 והטעם כדלעיל (הערה 27).

97 וכמ"ש במנהגי בית-אל (סעיף צ"ו). וכן עיקר.

קה. ואחר ערבית, מוצאי יום טוב, עושים הקפות כסדר הנזכר.

פרק יד

חודש כסלו וחנוכה

קו. יום י"ד כסליו, יום הנס בעיר הקודש חברון תו"ב.

קז. חנוכה, מתחילין ערבית אחר קריאת המג'ריב תיכף, כרי להקדים להדליק החנוכה.

קה. ואין אומרים בזמירות פסוק מזמור שיר חנוכת הבית לדוד, כי אם מתחיל ארוממך וכו', כמו שאר הימים⁹⁸. ואומרים בית יעקב ומזמור היום. ואין אומרים בו השיר שהיו הלויים אומרים, כי אם היום יום כך בשבת קודש, מזמור וכו', והושיענו. ואחר כך מזמור שיר חנוכת הבית. ועיין מה שכתב הרב חקרי לב (אורח חיים סימן ל"ב) שפסק שמזמור חנוכה קודם וכו'. ואולי שהטעם לפי שמזמור היום לא בעבור שלא היו הלויים אומרים, ועל כן אין אומרים שהיו הלויים אומרים כשאר הימים, אלא לפי שזה המזמור הוא מתקון פרצוף סדר הימים,

98 כן כתב בספר חקרי לב (סוף סימן ל"ב, הובא בשלמי צבור דף ס"ה ע"ב) שיש קצת נוהגים בחנוכה להתחיל בפסוקי דזמרה מתחילת המזמור מזמור שיר חנוכת הבית לדוד, ונראה לי שהוא טעות וכו'. וכן הוא במנהגי בית-אל (סעיף ק"א). והטעם כדלעיל (הערה 6) שאין להוסיף ולשנות מאומה מסדר התפלה המתקנת מחז"ל. ועיין מ"ש בזה מרן הרי"ח טוב ז"ל ברב פעלים (חלק ג' חאו"ח סימן ה'), ובספרו עוד יוסף חי (פרשת מקץ אות ט"ו), עיש"ב.

ומזמור החנוכה הוא מתקוני פרצוף הזמנים שהיו הלויים אומרים לא שייד בו מחמת דתדיר ופרסומי ניסא שזה בכלל בית יעקב שאומרים אותו⁹⁹.

קט. גם ביום ראשון פוסקים העולים לספר תורה, כמו שכתב הבית עובד. וביום השמיני גם כן פוסקים כהן ולוי ביום השמיני, והשלישי חוזר ביום השמיני, ומסיים הכל, וכמו שכתב חיים שאל (חלק א' דף קי"ח), והזכירו בשומר אמת.

קי. וביום ראש חודש וחנוכה, אחר הושיענו, אומרים מזמור שיר חנוכה, כמו שאר הימים¹⁰⁰.

קיא. ואם חל ראש חודש טבת ביום שבת קודש, מוציאים ג' ספרי תורות, ועולין שבעה בשני הספרים, שהששי גומר הפרשה, והמשלים פרשת החדש.

פרק טו

חודש טבת

קיב. יום עשרה בטבת, וי"ג אדר, כמו סדר טו"ב תמוז [לעיל, אות נ"ז], שאין אומרים יותר מד' פעמים י"ג מדות. ואין אומרים אחר בית יעקב שום מזמור יותר משאר הימים.

99 עיין זכרונות אליהו (חלק א' מערכת הח' אות א').

100 ועיין זכרונות אליהו (שם) וז"ל: בק"ק בית יעקב יכב"ץ אומרים מזמור היום ומזמור חנוכה הבית קודם מוסף, וכרכי נפשי אחר מוסף כשאר ראשי חדשים, ע"כ.

קיג. יום ט"ז בטבת, יום הנס בעיר מולדתי בגדאד יע"א.

פרק טז

פורים

קיד. בפורים, אומרים לשם יחוד קודם מקרא מגילה בלילה וביום.

קטו. ואם חל במוצאי שבת קודש, אומרים יושב בסתר וכו', עד ואתה קדוש, ומברכים מאורי האש דוקא ואומרים המגילה. ואחר המגילה אומרים הבדלה (ועיין מועד לכל חי [סימן ל"א סעיף ע"ח]).

קטז. ביום פורים, קודם קריאת המגילה, הולכים שנים מנכבדי הקהל לקבץ צדקה, ומסכבים את כל הקהל, ואחר כך קוראים המגילה. וסימניך כי יד על כים יה מלחמה לה' בעמלק. וציון במשפט תפדה ושביה בצדקה.

תם ונשלם שבת לאל בורא עולם

מפתח נושאים שנידונו בהערות

הערה

1	זמן קריאת המג'רב
1	זמן תפילת ערבית
95 ; 40 ; 32 ; 2	קריאת פסוקים בלילה, שאינם מסדר התפילה
3	זמן תפילת שחרית כותיקין עם הנץ החמה
5	מתי להתעטף בטלית ולהניח תפלין בשחרית
17 ; 11 ; 6	אין להוסיף בנוסח התפילה, רק על פי האר"י ז"ל
8	קריאת "כהנים" ע"י ש"ץ או סומך
13	מתי החזרת הספר-תורה להיכל בב' וזה'
19	תפלין במנחה
22	קבלת שבת בשדה
23	אמירת פזמון "לכה דודי"
25	עטיפת טלית לקבלת שבת
27	אין להוסיף על מספר הקרואים לספר-תורה
31	אמירת וינוחו בזה בו במ
36	אמירת מזמור לתודה בחוה"מ ועיו"ט
37	ברכת מעין שבע בליל פסח שחל בשבת
44	אמירת מזמור השמים מספרים בחוה"מ
50	מתי אמירת הקינות בט"ב שחרית
52	זמן התרת נדרים מ' יום לפני ר"ה
54	סדר שבעה כורתי ברית ברחמנא בסליחות
54 ^א	אמירת י"ג מדות אחר אם אפס וכו' בסליחות
57	אמירת אבינו מלכנו בשבת
60 ; 59	אמירת י"ג מדות ויה"ר בפתיחת ההיכל ביו"ט

- נוסח מי כמוך בעשי"ת במנחת שבת 83 ; 64
- אמירת תשליך בר"ה שחל בשבת 66
- קידוש-לבנה קודם יום-הכיפורים 68
- ברכת הציצית בליל יום-הכיפורים 71
- אמירת קבלת-שבת ביום-הכיפורים שחל בשבת 74
- אמירת וידוי הגדול לרבינו נסים ביום-הכיפורים 78
- פטירת רבי עקיבא ביום-הכיפורים 79
- אמירת ואני תפלתי וגו' במנחת יום-הכיפורים שחל בשבת 82
- סדר אמירת פסוקי ה' הוא האלהים ביום-הכיפורים 87
- להתפלל בסוכה תפילות חג הסוכות 89 ; 88
- אין אומרים פסוק מזמור שיר חנוכה בזמירות בחנוכה 98